

december 1964
4e jaargang no. 4

AFRIKA-STUDIECENTRUM • LEIDEN • NEDERLAND

Kroniek
van
afrika

UNIVERSITAIRE PERS LEIDEN

Kroniek van Afrika

INHOUD

CHRONOLOGISCH OVERZICHT	237
ASPECTEN: Een beraamde zege? — Tshombe in Kairo — De crisis in het jonge Malawi — Tweemaal onafhankelijkheid	259
BIJDRAGE: Volkshoofden en openbare mening in Rhodesië, J. F. Holleman	273
TENTOONSTELLING: De Tellem-tentoonstelling in het Museum voor Land- en Volkenkunde te Rotterdam	281

CHRONOLOGISCH OVERZICHT*

A. Algemeen

CONFERENTIE VAN NIET-VERBONDEN STATEN

Van 5—10 oktober werd te Kairo de tweede conferentie van niet-verbonden staten gehouden. Van de 57 deelnemende landen hadden 11 de status van waarnemer. (Aan de eerste conferentie, gehouden in 1961 te Belgrado, namen 25 landen deel.)

Uitnodigingen waren gezonden naar de regeringen van die landen, die naar vrede streven, hun zelfstandigheid willen consolideren en geen lid zijn van een van de twee grote militaire blokken. Hieronder vielen alle staten van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid en van de Arabische Liga, vele Aziatische en enige Latijns-Amerikaanse landen, Cuba, en de neutrale Europese mogendheden. Van de laatste waren alleen Joegoslavië en Finland (als waarnemer) aanwezig.

Op de conferentie bleken twee standpunten met elkaar te botsen: het 'pacifistische' en het 'chinese'. In het eerste, verdedigd door de presidenten van Egypte en Joegoslavië, wordt de nadruk gelegd op vreedzame coëxistentie van landen met verschillende economische en politieke stelsels en op economische ontwikkeling van de arme landen. Volgens het andere standpunt, door de presidenten van Ghana en Indonesië naar voren gebracht, moet aan de strijd tegen imperialisme, kolonialisme en neo-kolonialisme voorrang worden verleend.

Een groot aantal resoluties werd aangenomen, waaronder de gebruikelijke, tegen alle met name genoemde koloniale mogendheden, tegen buitenlandse militaire bases, met betrekking tot diplomatieke en economische boycot van Zuid-Afrika en Portugal en toelating van de Chinese Volksrepubliek tot de Verenigde Naties. In de resoluties, die betrekking hebben op de economie, spreken de deelnemers zich uit voor het oprichten van wereldomvattende instellingen, zoals aanbevolen op de conferentie van Genève (23 maart—15 juni 1964), voor een democratische procedure in de internationale economische lichamen en voor een nieuwe internationale arbeidsverdeling, die noodzakelijk is voor een snellere industrialisatie van de ontwikkelingslanden.

(Zie ook: aspect 'Tshombe in Kairo'.)

* Deze Kroniek werd 15 november afgesloten.

ARABISCHE TOPCONFERENTIE

Van 5—11 september vergaderden te Alexandrië de staatshoofden of hun vertegenwoordigers (de koning van Marokko en de president van Tunesië waren niet aanwezig) van 13 Arabische staten.

De vergadering hield zich voornamelijk bezig met de Israëlische kwestie en speciaal met het doen afvloeien van water uit zijrivieren van de Jordaan, teneinde Israël te beletten gebruik van dit water te maken. Begonnen zal worden met de bouw van een dam in de Jarmoek in Jordanië, maar deze zal geen effect hebben op de Israëlische plannen. Dat is wel het geval met de dammen die zijn geprojecteerd in Syrië en Libanon. De bouw van deze dammen is echter op de lange baan geschoven, daar de regeringen van beide landen, de militaire garanties van Egypte ten spijt, zich niet wensen bloot te stellen aan een Israëlische aanval.

Er werd besloten tot de instelling van een 'uitvoerende' commissie, belast met het toezicht op de uitvoering van de beslissingen van de topconferenties en met de voorbereiding van deze conferenties.

Volgens Choukheiri, voorzitter van het Palestijnse Bevrijdingsfront, zouden de Arabische staatshoofden deze organisatie hebben erkend als de vertegenwoordiger van het Palestijnse volk, en hem hebben toegestaan een Palestijns leger op te richten.

De volgende topconferentie zal in september 1965 in Marokko worden gehouden.

ORGANISATIE VAN AFRIKAANSE EENHEID (OAU/OUA)

Van 5—9 september kwam een ministersvergadering van de OAU bijeen ter bespreking van de Congolese kwestie. De presidenten van Mali en Algerije hadden eind augustus hierom verzocht. Eerder hadden de beide Congo's een beroep gedaan op de OAU een onderzoek in te stellen naar hun geschillen. De centrale Congolese regering beschuldigt de regeringen van Congo-Brazzaville en Boeroendi ervan de rebellen te steunen en heeft als vergeldingsmaatregel de in Léopoldville verblijvende onderdanen van beide landen uitgewezen.

Op de conferentie vroeg de Congolese premier Tshombe de Afrikaanse staten om troepen, ter handhaving van de orde in de reeds gepacificeerde gebieden. Het Congolese leger kon dan orde en rust herstellen in de opstandige gebieden, waarna algemene verkiezingen konden worden gehouden.

De Ghanese afgevaardigde pleitte voor een wapenstilstand, gegarandeerd door een Afrikaans leger, en voor algemene verkiezingen onder toezicht van de OAU.

Zonder eenstemmigheid (Congo-Léopoldville, Liberië, Togo, Sierra

Leone, Senegal en Nigerië onthielden zich van stemming) keurde de vergadering het volgende compromis-voorstel goed:

1. Instelling van een verzoeningscommissie, samengesteld uit Ethiopië, Nigerië, Guinee, Egypte, Somalië, Ghana, Boven-Volta, Tunesië, Kenia en Kameroen, onder voorzitterschap van de premier van Kenia, en belast met bemiddeling tussen Congo-Léopoldville ener-, Boeroendi en Congo-Brazzaville anderzijds, alsook met bemiddeling tussen de centrale Congolese regering en de rebellen.
2. Van de centrale Congolese regering wordt geëist de recruterij van blanke huursoldaten te staken en, zodra dit mogelijk is, de reeds aanwezige huurlingen af te danken.
3. Een beroep op de centrale regering en de rebellen om de wapenen neer te leggen.
4. Een beroep op alle mogendheden zich van inmenging te onthouden.

De eerste vergadering van de verzoeningscommissie vond 18 september in Nairobi plaats in tegenwoordigheid van Tshombe en de ministers van buitenlandse zaken van de beide Congo's en Boeroendi.

Tegen de uitdrukkelijke wens van Tshombe in, besloot de commissie een missie naar de president van de Verenigde Staten van Amerika te zenden om hem te verzoeken een eind te maken aan de Amerikaanse inmenging in Congo. De president heeft de missie niet ontvangen.

FAO-CONFERENTIE

Van 4—15 september kwamen 27 Afrikaanse delegaties onder auspiciën van de Food and Agricultural Organization in Addis Abeba bijeen, ter bespreking van enige rapporten.

Afrika, waar 90 % van de beroepsbevolking in landbouw en veeteelt werkt, voert elk jaar voor honderden miljoenen dollars aan voedsel in. Volgens de deskundigen kan deze situatie alleen veranderen als de Afrikaanse boer overgaat van de zelfvoorzieningshuishouding naar de markteconomie. Van groot belang is ook, dat de wereldmarktprijzen van de agrarische producten worden gestabiliseerd. Voorts werd nog gesproken over het dienstbaar maken van agrarische hervormingen aan de algemene economische en sociale ontwikkeling van Afrika.

HET FRANSE LEGER IN AFRIKA

In oktober verleende het Franse parlement zijn goedkeuring aan een regeringsvoorstel tot inkrimping van het Franse leger in Afrika. Van de

27.800 man troepen blijft 6.600 man over; alle 10.500 Afrikaanse soldaten worden ontslagen. Het leger behoudt slechts de 4 steunpunten, gelegen in Senegal, Ivoorkust, Tsjaad en Madagascar.

De maatregel levert een aanzienlijke besparing op voor de Franse schatkist, zonder dat de Franse militaire positie in Afrika erdoor wordt verzwakt. In Frankrijk wordt namelijk een divisie gevormd, die, indien nodig, overal ter wereld kan worden ingezet.

B. Regionaal en Territoriaal

NOORD-AFRIKA

Maghreb

Te Tunis confereerden van 29 september tot 1 oktober de ministers van economische zaken van de vier Maghreblanden. In beginsel bereikten zij overeenstemming over het instellen van een geprivilegieerd handelsverkeer tussen de vier landen en over de harmonisering van hun douanebeleid. Zij erkenden de noodzaak hun industrialisatiepolitiek alsmede de verschillende economische infrastructures op elkaar af te stemmen. Er zal een permanent raadgevend comité komen, belast met het definiëren van de nieuwe betrekkingen tot de Europese Economische Gemeenschap en met de bestudering van de problemen aangaande economische samenwerking. Het comité zal ten minste twee maal per jaar bijeenkomen.

Het grensgeschil tussen Algerije en Marokko, dat in oktober 1963 leidde tot een gewapend conflict, is nog steeds niet geregeld. Nu en dan wordt melding gemaakt van incidenten langs de grens, hoewel Algiers deze altijd ontkent. De door de Organisatie van Afrikaanse Eenheid ingestelde arbitragecommissie zal in februari 1965 opnieuw vergaderen en hoopt dan haar conclusies aan de Organisatie te kunnen voorleggen.

De in oktober te houden Maghrebijnse topconferentie in Tunis is niet doorgegaan. Zowel Ben Bella als Hassan II hebben zich op het laatste moment teruggetrokken. De president van Tunesië hoopte bij deze gelegenheid Marokko en Mauretanië te verzoenen. (Tot voor kort eiste Marokko geheel Mauretanië op.)

Marokko

Midden augustus nam Reda Guedira, eens de sterke man van de regering, ontslag als minister van buitenlandse zaken. Enige dagen later werd de samenstelling van de regering gewijzigd. Bahmini bleef premier, de ex-ambassadeur te Parijs en zwager van de koning, Cherkaoui, kreeg de

portefeuille van economische zaken. Voorts werden een politie- en een legergeneraal in de regering opgenomen. Het departement van zaken betreffende de Sahara en Mauretanië, nog steeds niet opgeheven, heeft geen eigen minister meer, het wordt beheerd door de premier. Wellicht als verzoeningsgebaar naar de oppositie verleende de koning gratie aan drie ter dood veroordeelde leden van de oppositiepartij, de Union Nationale des Forces Populaires (UNFP).

Begin oktober kwam de Kamer van Volksvertegenwoordigers op verzoek van de oppositie in buitengewone zitting bijeen. De twee oppositiepartijen, de 'linkse' UNFP en de 'rechtse' Istiqlal, hadden ieder een wetsvoorstel ingediend tot naasting van het buitenlandse (voornamelijk Franse) grondbezit van ca. 500.000 ha. Het voorstel van de UNFP voorzag, in tegenstelling tot dat van de Istiqlal, tevens in een algehele agrarische hervorming en beperking van de omvang van particulier grondbezit. De regeringspartijen weigerden deze voorstellen in behandeling te nemen, ongetwijfeld mede met het oog op de onderhandelingen met Frankrijk over financiële hulp, die al vanaf september werden gevoerd. Om behandeling van de onteigening van het buitenlandse grondbezit te voorkomen diende de regering een wetsvoorstel tot bestrijding van corruptie in. De koning, die, op voorstel van de leider der Istiqlal, werd verzocht te bemiddelen tussen oppositie en regering, kwam begin november tot de volgende uitspraak: de buitengewone zitting is wettig; de regering mag tijdens een dergelijke zitting niet de prioriteit bepalen van wetsvoorstellen, die in behandeling worden genomen. Op 9 november kwam de Kamer bijeen om het wetsvoorstel van de Istiqlal te behandelen.

17 oktober werden de besprekingen met Frankrijk over financiële hulp beëindigd. De hulp bedraagt 260 mln Franse franken, waarvan 120 mln als kredietgarantie, dat is in het totaal 50 mln meer dan vorig jaar.

Om het tekort op de betalingsbalans te verminderen besloot de regering midden oktober het particuliere geldverkeer naar het buitenland te beperken.

Algerije

Begin juli zijn de eerste vijf op politieke gronden ter dood veroordeelden geëxecuteerd. Onder hen bevond zich kolonel Chaabani die twee maanden geleden een optstand ontketende in zuid Aurès, maar al na een week werd gearresteerd. Op 17 oktober werd de leider van het illegale Front des Forces Socialistes (FFS), Hocine Ait Ahmed, gearresteerd. Hij zal over enige tijd in het openbaar terecht staan.

Hoewel het FFS pretendeert een algemene oppositiepartij te zijn, bleven zijn activiteiten in hoofdzaak beperkt tot Kabilië. In september 1963 begon aldaar het gewapend verzet tegen het bewind van Ben Bella. Tijdens

de Algerijns-Marokkaanse oorlog schaarde zich een aantal militaire leiders van het FFS weer achter Ben Bella. Sindsdien heeft het gewapend verzet slechts een geringe betekenis gehad. Tussen Ben Bella en Ahmed bestonden eigenlijk geen ideologische geschillen: beiden streven naar een socialistisch opgebouwde maatschappij. Ahmed verweet Ben Bella zijn autocratisch gezag, zijn breken met de parlementaire democratie en de snelle nationaliseringsen. Zonder twijfel is een deel van het conflict terug te brengen op persoonlijke rivaliteit. Met de arrestatie van Ahmed is vermoedelijk een einde gekomen aan de min of meer georganiseerde oppositie in Algerije. De regering vreest nu dat de oppositionele agitatie vanuit het buitenland, vooral vanuit Frankrijk, waar een half miljoen Algerijnen wonen, zal worden gevoerd. Deze vrees vormt de vermoedelijke achtergrond van het onderhoud dat de Algerijnse minister van buitenlandse zaken 31 oktober met de Gaulle heeft gehad.

Op 20 september werden verkiezingen gehouden voor de 138 zetels tellende Nationale Vergadering. Ruim 85 % van de geregistreerde kiezers stemde op de enige, door het FLN ingediende, lijst. De opkomst was het kleinst in Kabilë en Algiers.

Ter gelegenheid van het in bedrijf stellen van een fabriek voor het vloeibaar maken van gas en van de aanvang van de werkzaamheden aan de derde oliepijpleiding gaf president Ben Bella eind september een uiteenzetting van de oliepolitiek van zijn land. De staat moet in alle productiestadia van de olie een aandeel hebben en er toezicht over uitoefenen. Niet de oliemaatschappijen, maar de staat is eigenaar van de bodemschatten. De oliemaatschappijen dienen genoeg te nemen met een redelijke vergoeding voor hun investeringen. De olieproductie moet in de eerste plaats gebruikt worden voor de industriële ontwikkeling van Algerije.

De regering onderhandelt voortdurend met Frankrijk over de oliekwestie, onder andere over de toepassing van haar eis, dat 50 % van de omzet der oliemaatschappijen in Algerije moet worden besteed.

Tunesië

Eind september kondigde de regering gelijktijdig een devaluatie van de dinar en een loonstop af.

Van 19 tot 22 oktober vond het congres van de enige partij, de Neo-Destour, plaats. Het congres veranderde de naam van de partij in Parti Socialiste Destourien. Het hield zich vooral bezig met het uitstippelen van het sociaal-economisch beleid en met veranderingen in de structuur van de partij, waartoe na de mislukte aanslag op president Bourguiba in december 1962, werd besloten. Een dezer veranderingen beoogt een nauwere samenwerking te verwezenlijken tussen partij, nationale organisaties en staatsorganen. Het politieke bureau werd omgezet in, en uitgebreid

tot een vijftig leden tellend, door het congres gekozen centraal comité. Uit dit comité kiest de president het uit veertien leden bestaande presidium, het hoogste orgaan van de partij.

In een toespraak tot het congres deed de president een beroep op de jongere generatie de oudere af te lossen. Inderdaad zijn in de toporganen van de partij enkele jongeren doorgedrongen, o.a. de zoon van Bourguiba, die de functie kreeg van adjunct-algemeen secretaris van het presidium.

Op 8 november werden presidents- en parlamentsverkiezingen gehouden (zie aspect 'Een beraamde zege?'). Enige dagen later bracht de president in zijn kabinet wijzigingen aan, waarvan de belangrijkste de vervanging was van Mongi Slim door Bourguiba jr. als minister van buitenlandse zaken. Mongi Slim kreeg de functie van eerste adviseur van de president.

Libië

Met de Verenigde Staten van Amerika en Engeland onderhandelt de regering nog steeds over ontruiming van de in Libië gevestigde bases van deze mogendheden.

Op 10 oktober werden verkiezingen gehouden voor de uit 103 zetels bestaande Wetgevende Vergadering. De opkomst voor deze verkiezingen was ongeveer 70 % van de stemgerechtigden, waartoe voor het eerst de vrouwen behoorden. De kiezers hadden de keus uit 300 kandidaten. Sommige berichten maakten melding van, vóór de verkiezingen verrichte, arrestaties van oppositionele kandidaten. Politieke partijvorming is in Libië verboden, er bestaan echter wel allerlei politieke tendenties, waaronder een republikeinse (oppositie) en een monarchistische.

In september werden weer nieuwe olievoorraden ontdekt. Wat betreft oliewinning in niet-communistische landen komt Libië nu op de zevende plaats.

Verenigde Arabische Republiek

Eind augustus bezocht president Makarios van Cyprus zijn Egyptische ambtgenoot. Nasser beloofde hem alle mogelijke steun in het Cypriotisch-Turkse conflict. Het is niet zeker of hierbij sprake is van Egyptische militaire hulp aan Cyprus.

Aansluitend aan de Arabische topconferentie (5—11 september) kwamen Nasser en kroonprins Feisal van Saoedi-Arabië tot overeenstemming in zake aanbieding van hun goede diensten aan de strijdende partijen in Jemen. Egypte steunt met een leger van 40.000 man de republikeinen van Jemen en Saoedi-Arabië geeft militaire hulp aan de monarchisten. Enige dagen later kwamen de strijdende partijen te Chartoem tot een akkoord. De strijd zal worden gestaakt en een uit beide partijen samen te stellen regering zal algemene verkiezingen voorbereiden.

Eveneens na de Arabische topconferentie hebben de presidenten van Egypte en Irak de, in mei van dit jaar gemaakte, afspraken tot nauwe politieke aaneensluiting van de beide landen nader uitgewerkt. Een politiek orgaan werd gecreëerd, dat toezicht moet houden op het tot stand komen van een binnen twee jaar te verwezenlijken politieke unie van Irak en Egypte. Dit orgaan, waarvan de leden iedere twee maanden bijeen zullen komen, behartigt de buitenlandse politiek, defensie, economische planning en culturele zaken van beide landen.

Soedan

Op 5 september werd in Chartoem een regeringscommissie geïnstalleerd ter bestudering van de problemen in Zuid-Soedan.

Op 22 oktober braken in de hoofdstad onlusten uit, waarbij een student het leven liet. Twee dagen later eiste een voor het paleis van de president samengestroomde menigte het heengaan van de regering. Op 26 oktober maakte president Abboud bekend dat de regering zou aftreden.

Op 31 oktober deelde een regeringswoordvoerder in Chartoem mee, dat Sirrel Khalifa benoemd was tot premier van een uit 14 burgers samengesteld overgangskabinet, dat tot de verkiezingen in mei de staatszaken zou behartigen. Hieraan werd nog toegevoegd, dat generaal Ibrahim Abboud zou aanblijven als president van de republiek.

Op 9 november liet de regering 7 hoofdofficieren arresteren uit vrees voor een staatsgreep. Zes dagen later deelde president Abboud voor radio Omdoerman mee, dat hij die dag was afgetreden als staatshoofd van Soedan.

Ethiopië

Keizer Haile Selassi bracht van 15 tot 25 september een bezoek aan respectievelijk Polen, Hongarije, Joegoslavië en Roemenië.

Frans-Somaliland

Half augustus besloot een 'Afrikaans bevrijdingscomité' (waarvan nog weinig bekend is) een commissie te benoemen om na te gaan in hoeverre Frankrijk bereid is Somaliland beperkte autonomie te verlenen.

Op 19 augustus werd Obsieh Beuh met 1100 tegen 160 stemmen gekozen tot voorzitter van de oppositiepartij, de Parti du Mouvement Populaire (PMP). Begin september verlieten zes bestuursleden, waaronder Ahmed Farah, de PMP. Zij verweten de nieuwe voorzitter te grote progressiviteit in zijn streven naar onafhankelijkheid voor dit Franse overzeese gebiedsdeel.

Somalië

Op 23 augustus deelde een woordvoerder van het centrale comité van de Somali Youth League (SYL) in Mogadisjoe mede, dat de SYL Abdirazak Hadji Hussein zou steunen bij zijn poging een nieuwe regering te vormen. Een week later presenteerde premier Hussein het nieuwe kabinet dat, met uitzondering van vier portefeuilles (justitie, landbouw, staat en het plan), identiek was aan dat van 15 juni.

Naar aanleiding van de in juli in Kairo door de conferentie van Afrikaanse staatshoofden aanvaarde resolutie, waarin besloten werd de nationale grenzen niet meer te wijzigen, verklaarde premier Hussein op 30 september in het parlement, dat dit niet van toepassing kon zijn op de Somalische aanspraken op Noordoost-Kenia en Oost-Ethiopië.

WEST-AFRIKA

CONFERENTIE OVER DE SENEGALRIVIER

Op 20 augustus kwamen te Konakry ministers van Senegal, Mali, Mauretanië en Guinee bijeen ter bespreking van de organisatie der interstatelijke samenwerking met betrekking tot de ontwikkeling van de Senegalrivier en oevergebieden. Het gezagsorgaan is het comité van ministers, bestaande uit de belanghebbende bewindslieden van de vier staten. In Saint-Louis (Senegal) komt een algemeen secretariaat, geleid door de Maliër Robert Ndaw, die bijgestaan wordt door vier adjuncten, een uit elk der deelnemende staten. Doel van de samenwerking is plannen te ontwerpen en uit te voeren tot vergroting van de bevaarbaarheid van de rivier, het bouwen van stuwdammen voor de opwekking van energie en voor irrigatie en het in cultuur brengen van de oevergebieden.

CONFERENTIE VAN MONROVIA

Van 20—22 augustus bespraken de presidenten van Liberië, Ivoorkust, Guinee en Sierra Leone een plan van het Liberiaanse staatshoofd tot vorming van een Westafrikaanse vrijhandelszone.

In de slotverklaring wordt, onder verwijzing naar het handvest van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid, de noodzaak van regionale samenwerking op economisch gebied vastgesteld. De staatshoofden besloten tot de oprichting van een ministeriële werkcommissie, die de mogelijkheden van het vormen van een vrijhandelszone der vier staten moet onderzoeken. (Toetreding van andere Westafrikaanse landen wordt niet uitgesloten.) De commissie zal voor 31 januari 1965 voorstellen en aanbevelingen doen aan de vier regeringen. In april 1965 zullen de staatshoofden opnieuw bijeenkomen.

CONFERENTIE VAN BOBO DIOULASSO

Op 15 september heeft te Bobo Dioulasso (Boven-Volta) een ontmoeting plaats gehad tussen de Senegalese president Senghor en de Ivoorkustse president Houphouët-Boigny. Later voegden zich de presidenten van Niger en Boven-Volta bij het gezelschap.

Het was de eerste keer dat de presidenten van de twee rivaliserende machtscentra in het voormalige Frans-West-Afrika elkaar ontmoetten buiten de Afrikaanse conferenties om. Volgens Ivoorkustse bron zou het initiatief hiertoe van Senghor zijn uitgegaan.

Over de besprekingen is niets bekend gemaakt, maar uit het gevolg van beide presidenten — Senghor liet zich begeleiden door zijn minister van handel en industrie, Houphouët-Boigny door zijn minister van openbare werken en de president van de sociaal-economische raad — mag men concluderen dat de economische relaties in ieder geval onderwerp van gesprek zijn geweest.

Mauretanië

De oprichters van de in augustus door de regering verboden Parti du Front National Démocratique hebben bij de rechtbank een klacht tegen de regering wegens machtsmisbruik ingediend. De regering is nu van plan aan het in feite reeds bestaande een-partijstelsel een wettelijke basis te geven.

Eind oktober heeft de Verenigde Arabische Republiek Mauretanië erkend.

Senegal

Begin september werd de zaakgelastigde van Formosa tot persona non grata verklaard. Enige weken later deelde de minister van buitenlandse zaken mede dat Senegal binnenkort diplomatieke betrekkingen met de Chinese Volksrepubliek zal aanknopen.

Begin november bezocht een Senegalese missie Rusland, waar culturele samenwerkings-, technische bijstands-, handels- en betalingsakkoorden werden gesloten. De minister van buitenlandse zaken ontkende het bericht dat een deel van de missie zou zijn doorgereisd naar Peking.

Een reis van president Senghor naar Brazilië resulteerde eind september in de ondertekening van culturele- en handelsakkoorden.

Midden oktober besloot de regering de onlangs opgerichte partij, het Front National Sénégalais, te verbieden daar deze partij de geest van samenzwering van december 1962 poogde voort te zetten.

Mali

Tijdens zijn bezoek aan Algerije, in augustus, zei president Keita dat de opstandige Touareg worden gesteund door individuele Fransen, maar

niet door de Franse regering, die hij prees om haar dekolonisatiepolitiek.

De president maakte een langdurige reis naar, onder andere, Noord-Vietnam, Buiten-Mongolië, Noord-Korea en de Chinese Volksrepubliek. Met laatstgenoemd land werd op 3 november een vriendschapsverdrag gesloten.

Guinee

Bij presidentieel dekreet van 22 oktober werd de Organisation des Chantiers de la Révolution opgericht. Deze organisatie, die de mannelijke en vrouwelijke jeugd van 16 tot 25 jaar zal omvatten, heeft tot doel: het liquideren van de onderontwikkelde toestand, waarin het land verkeert, door 'de revolutionaire opvoeding tot arbeid, de mystiek van de bevrijdende arbeid en de beroepsvorming' te bevorderen. Het werk van de jeugdigen zal in productie-eenheden geschieden; de kosten worden gedragen door de belanghebbende bestuurlijke eenheid (dorp, stadswijk, arrondissement, enz.).

In november werd bij hervormingen in de enige partij, de Parti Démocratique de Guinée, een deel der organisatie van de Jeugdbeweging der partij ontbonden. Voorts werd besloten minder lidmaatschapskaarten van de partij uit te delen.

Een regeringswijziging in begin november bracht, door splitsingen in de departementen van handel en economie, het aantal kabinetszetels van 16 op 19.

Ivoorkust

Op 1 oktober keurde de Nationale Vergadering het nieuwe burgerlijk wetboek goed. Dit wetboek, dat voornamelijk op het Franse recht berust, maar aangepast aan Ivoorkustse omstandigheden, voert een aantal hervormingen in, vooral op het gebied van het huwelijksrecht. Op grond van de gelijkheid der sexen wordt het monogame huwelijk ingesteld. De huwbare leeftijd voor mannen wordt 20 en voor vrouwen 18 jaar. Contractuele verplichtingen tot het geven van een huwelijksschat worden verboden. Aan deze regelingen werden enige overgangsbepalingen toegevoegd.

Niger

Sinds september dringen regelmatig kleine gewapende groepen vanuit het buitenland Noord- en West-Niger binnen. De acties geschieden op initiatief van de door Bakary geleide verboden partij, de Sawaba (= vrijheid). In oktober riep Bakary vanuit Algerije de bevolking op tot gewapend verzet tegen de regering.

Djibo Bakary was in 1957 en 1958 plaatsvervangend ministerpresident

van Niger. Zijn partij adviseerde de kiezers tegen de grondwet van de Franse Communauté te stemmen, die in 1958 ter goedkeuring aan de onderdanen der Franse gebieden werd voorgelegd. Het referendum viel in Niger ten gunste van de grondwet uit. Enige maanden daarna werd de Sawaba bij een verkiezing verslagen door de Parti Progressiste Nigérien, de partij van de huidige president Diiori Hamani. In oktober 1959 verbood de regering de Sawaba. Bakary vestigde toen zijn hoofdkwartier eerst in Mali, later in Ghana.

De Sawaba schijnt een zekere aanhang te hebben onder de Hausa, een etnische groep in het oosten van het land, die zich ten achtergesteld voelt bij de Djerma, waartoe Diiori Hamani — en overigens ook Bakary — behoort.

Eind september werd een minister, die voor 1958 lid was van de Sawaba, ontslagen.

Midden oktober zijn vier gearresteerde Sawaba-leden door het Staatsveiligheidshof ter dood veroordeeld en een dag later in het openbaar terechtgesteld.

Begin november nam de Nationale Vergadering een resolutie aan, waarin twee zuidelijke grensstaten en een niet-Afrikaanse mogendheid beschuldigd worden van inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van Niger. Men neemt aan dat hiermede bedoeld zijn: Dahomey, Ghana en de Chinese Volksrepubliek.

Dahomey

Op 27 september werden gemeenteraadsverkiezingen gehouden. De regeringspartij, de Parti Démocratique Dahoméen verwierf 89,5 % van de uitgebrachte stemmen bij een opkomst van 91,5 % der geregistreerde kiezers.

In september installeerde president Apithy een Raad der Ouden (ook Raad der Wijzen genoemd), waarin vooraanstaande Dahomeyers, ouder dan 50 jaar, zitting hebben, en die tot taak heeft de regering in politieke aangelegenheden te adviseren. Deze installatie, die de president belette de topconferentie van de niet-verbonden staten bij te wonen, versterkt het vermoeden, dat er onenigheid gerezen is tussen hem en premier Ahomadagbe. De Raad der Wijzen zou tussen beide staatslieden moeten bemiddelen.

Togo

Tijdens een onderhoud met de in september gearriveerde eerste Ghanese ambassadeur in Togo, sprak president Grunitzky zijn teleurstelling uit over het feit, dat vrij verkeer van personen en goederen tussen beide landen nog steeds niet is verwezenlijkt.

Eind oktober besloot de regering de salarissen van personen die een politieke functie uitoefenen met 10 % te beknotten.

Portugees-Guinee

Volgens een op 1 september in Dakar, Senegal, door de Partido Africano da Independencia da Guiné e Cabo Verde (PAIGCV) uitgegeven communiqué, vielen er in augustus tientallen doden bij botsingen tussen Portugese strijdkrachten en opstandelingen in het oosten van het land.

De permanente vertegenwoordiger van Guinee bij de VN protesteerde op 10 oktober in de Veiligheidsraad tegen de regelmatige schending van het luchtruim van zijn land door Portugese militaire vliegtuigen. Bovendien waarschuwde hij Portugal, dat zijn regering hiertegen ernstige maatregelen overweegt.

In Dakar maakte een woordvoerder van de PAIGCV op 16 oktober bekend, dat bij nieuwe schermutselingen 21 Portugese soldaten werden gedood, terwijl 4 opstandelingen daarbij het leven lieten.

Sierra Leone

Op 11 oktober werd in Freetown een verdrag ondertekend met Guinee, waardoor beide landen voortaan nauwer zullen samenwerken op juridisch gebied, evenals ten aanzien van het vervoerswezen en de telecommunicatie.

Ghana

De Minister van arbeidszaken en maatschappelijk werk, Osei Owusu-Afriyie, maakte op 20 augustus bekend, dat de regering van plan is binnen 7 jaar het analfabetisme weg te werken. Op dit ogenblik schat men het aantal analfabeten nog op 3 miljoen (op een bevolking van ca. 7 miljoen).

Op 8 september verzond president Nkrumah een telegram aan premier Banda van Malawi met het verzoek Daniel Amehyia, een der leiders van het African Democratic Congress, uit te leveren. Amehyia, die na een verhoor door het gerechtshof in Zomba inmiddels in Londen is aangekomen, werd ervan beschuldigd betrokken te zijn geweest bij een complot tegen de Ghanese president.

Op 2 november begon het tweede proces tegen 5 voormalige oppositieleiders — waaronder twee ex-ministers — die in december van het vorige jaar reeds waren veroordeeld. President Nkrumah, die de uitspraken van het vorige proces had laten vernietigen, had persoonlijk tot dit tweede proces opdracht gegeven. De 5 beklaagden, die categorisch ontkennen, worden ervan beschuldigd de mislukte aanslag op Kwame Nkrumah in augustus 1962 te hebben voorbereid. Het tweede proces wordt met gesloten deuren gevoerd.

Nigerië

Tijdens een op 20 augustus gehouden bijeenkomst in Kaduna besloten het Nigerian Northern People's Congress (NNPC), de Nigerian National

Democratic Party (NNDP) uit West-Nigerië, het oppositionele Mid-West Democratic Front (MWDF), het Niger Delta Congress (NDC) uit de Rivers Province en Oost-Nigerië, en de NNPC-afdeling in de Calabar Province van Oost-Nigerië zich voor de aanstaande federale verkiezingen aaneen te sluiten onder de naam Nigerian National Alliance (NNA).

Op 15 september deelde de president van de rechtbank in Ikeja, West-Nigerië, in het proces tegen de van samenzwering tegen de staat beschuldigde Dr. Victor Allen mee, dat hij onmogelijk kon aannemen, dat Allen's bekentenis tegenover de politie met geweld zou zijn verkregen. De verdediger had namelijk geklaagd over de wijze, waarop Allen door de politie was verhoord. De beklagde had toen een volledige bekentenis afgelegd, die hij echter later weer herriep (zie vorige Kroniek, p. 174).

Op 28 september nam het lagerhuis een wet aan met 199 tegen 17 stemmen, waardoor de regering voortaan de bevoegdheid heeft gekregen toezicht te houden op de pers en andere voorlichtingsmedia.

Het actie-comité van de verenigde vakbonden verklaarde op 6 oktober een nieuwe algemene staking te zullen uitroepen, indien de regering niet tegemoet komt aan haar eisen van algemene loonsverhoging en verbeterde arbeidsvoorwaarden.

MIDDEN-AFRIKA

Kameroen

Een missie van de Chinese Volksrepubliek bezocht eind september Kameroen.

Op 31 oktober begonnen te Jaoundee de werkzaamheden aan het eerste deel van de Transkameroense spoorweg. Dit eerste deel, dat Jaoundee verbindt met het 300 km noordwestelijk gelegen Belabo, wordt gefinancierd door de Verenigde Staten van Amerika, Frankrijk en de Europese Economische Gemeenschap. Als dit werk gereed is — men hoopt in 1968 zover te zijn — zal de spoorlijn in noordelijke richting worden doortrokken tot Ngaoundéré, waar rijke bauxietlagen zijn gevonden. Ook zal er een aftakking komen naar Tsjaad en de Centraalafrikaanse Republiek en op den duur een aansluiting aan het spoorwegnet van Gaboen en Congo-Brazzaville.

Tsjaad

In november kondigde de president aan dat de voortbrenging van de basisproducten van het land (kristalsoda, gierst, arabische gom, huiden, aard-

noten en galamboter) onder toezicht van de staat wordt gesteld. Alleen zij die de Tsjaadse nationaliteit bezitten mogen de bodemrijksdommen ontginnen en alleen de staat heeft het recht de basisproducten te exporteren.

Centraalafrikaanse Republiek

Na het bezoek van een missie uit de Chinese Volksrepubliek maakte de regering bekend, dat zij diplomatieke betrekkingen met dat land zal aanknopen. Nauwelijks een maand hiervoor was nog een regeringsdelegatie onder leiding van de minister van economische zaken in Formosa geweest. Op 4 november verbrak Formosa haar betrekkingen met de Centraalafrikaanse Republiek.

Gaboen

Eind augustus werden 26 personen, waaronder 16 militairen, door het Staatsveiligheidshof berecht, vanwege hun aandeel in de staatsgreep van 17 februari van dit jaar. Het hof sprak 9 personen vrij, de anderen kregen vrijheidsstraffen, variërend van 1 tot 20 jaar. Het hoofd van de tijdens de staatsgreep gevormde voorlopige regering, Aubame en de twee militaire leiders van de staatsgreep behoorden tot de met 20 jaar gevonnenen.

In oktober liepen in de Nationale Vergadering 10 afgevaardigden van de oppositiepartij, de Défense des Intérêts Démocratiques, over naar de regeringspartij, het Bloc Démocratique Gabonais.

Drie andere afgevaardigden van de oppositie werden om uiteenlopende (niet politieke) vergrijpen gearresteerd. De oppositie bezet nu nog maar 3 van de 47 zetels in de Nationale Vergadering.

Congo-Brazzaville

De spanning tussen de beide Congo's, die veroorzaakt wordt door de beschuldigingen over en weer, dat de een de regeringsvijandige elementen van de ander steunt, neemt steeds in hevigheid toe. Eind augustus besloot de regering van Congo-Léopoldville de aldaar verblijvende onderdanen van Congo-Brazzaville (ongeveer 130.000 man) uit te wijzen.

Begin september dreigde de voorzitter van de Nationale Vergadering met een motie van wantrouwen, indien de regering de zuivering van het staatsapparaat niet ter hand zou nemen. Een wet tot oprichting van volkstribunalen, ter berechting van contra-revolutionairen, werd aangenomen.

Op 2 oktober tekende een Congolese missie te Peking een vriendschapsverdrag met de Chinese Volksrepubliek. Eveneens werden akkoorden betreffende technische en economische hulp, culturele samenwerking en slooptransport gesloten.

Congo-Léopoldville

- 18 augustus: de VS hebben het hun door premier Tshombe gedane verzoek ingewilligd een aantal lichte bommenwerpers in bruikleen af te staan voor de strijd tegen de rebellen. Premier Tshombe verzocht aan de regeringen van Senegal, Liberië, Ethiopië, Nigerië en Madagascar voor de handhaving van rust en orde in Congo troepen te willen zenden.
- 19 augustus: in een hoofdartikel in de 'Pravda' werden de VS ervan beschuldigd in Congo te interveniëren. Radio Léopoldville bevestigde het doodsbericht van de opstandelingenleider Pierre Mulele. Premier Tshombe verklaarde, dat de regeringen van Congo-Brazzaville en Boeroendi steun verlenen aan de rebellen. Als vergeldingsmaatregel eiste hij de onmiddellijke repatriëring van alle nog in zijn land wonende onderdanen van Congo-Brazzaville en Boeroendi.
- 21 augustus: Congolese troepen verdreven de rebellen van Gaston Soumialot uit Bukavu, hoofdstad van de provincie Kivu.
- 24 augustus: een regeringswoordvoerder deelde in Léopoldville mee, dat voor de strijd tegen de rebellen een huurlingenleger zal worden samengesteld. Voor dit doel zijn wervingskantoren geopend in Salisbury, Rhodesië, en in Johannesburg, Zuid-Afrika.
- 26 augustus: Premier Tshombe protesteerde bij de VN tegen de hulp door de Chinese Volksrepubliek aan de rebellen in de vorm van materieel en adviseurs.
- 27 augustus: gesteund door pas aangekomen huurlingen begon het Congolese leger aan de herovering van Albertville, hoofdstad van Noord-Katanga.
- 28 augustus: Antoine Gizenga beschuldigde de regering ervan geen oplossing te kunnen vinden voor de Congolese problemen. Hierna maakte hij de oprichting van de Verenigde Lumumbistische Partij bekend.
- 30 augustus: Albertville werd op de opstandelingen van Gaston Soumialot heroverd.
- 1 september: Secretaris-generaal U Thant deed een beroep op de rebellenleiders in Stanleyville om alle niet-Congolezen uit het omstreden gebied te laten vertrekken.

- 4 september: Nicholas Olenga, een der rebellenleiders, verklaarde dat de volgens zijn zeggen 2.000 blanken als gijzelaars zullen worden vastgehouden. Hij vervolgde, dat deze gijzelaars gedood zouden worden, indien Stanleyville nogmaals werd gebombardeerd.
- 6 september: in Addis Abeba begon een vergadering van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid ter bespreking van de Congolese kwestie. Premier Tshombe riep de Afrikaanse landen op hem te helpen, zodat hij de huurlingen naar huis kon zenden.
- 9 september: in Stanleyville riepen de rebellen de Volksrepubliek van Congo uit, met Christophe Gbenye als premier en Gaston Soumialot als minister van defensie.
- 7 oktober: het Congolese leger veroverde de aan het Tanganjika-meer gelegen havenstad Uvira.
- 30 oktober: Nicholas Olenga gaf opdracht alle blanken in de Volksrepubliek onder huisarrest te stellen.
- 2 november: de Belgische consul Patrick Nothcomb verzocht via radio Stanleyville aan zijn regering en die der VS de hulp aan de centrale regering te staken. Dit was de door de rebellen gestelde voorwaarde ter vrijlating van de blanke gijzelaars.
- 5 november: 2.000 Congolese soldaten en 400 huurlingen zetten het offensief tegen Stanleyville in.
- 6 november: Kindu, gelegen aan de toegangsweg naar Stanleyville, werd door het Congolese leger bezet.
- 8 november: Christophe Gbenye verklaarde voor radio Stanleyville, dat als represaille tegen de Belgische en Amerikaanse hulp aan Tshombe alle nog in de Volksrepubliek Congo wonende Belgen en Amerikanen als krijgsgevangenen zouden worden beschouwd.

Boeroendi en Rwanda

Rwandase strijdkrachten drongen op 10 augustus Boeroendisch grondgebied binnen en doodden enkele burgers.

Op 15 augustus zond de regering een boodschap aan de secretarissen-generaal van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid en de VN, waarin geprotesteerd werd tegen schending van Boeroendisch grondgebied door Rwandase soldaten. Terwijl twee dagen later alle militaire verloven in

Boeroendi werden ingetrokken, beschuldigde de regering van Rwanda de regering van Boeroendi ervan, Toetsi-rebellen te steunen. De regering van Boeroendi ontkende dit ten stelligste.

Oeganda

Op 7 augustus deelde premier Obote mee, dat hij aan het bestuur van het Uganda People's Congress (UPC) zou voorstellen de coalitie met de Kabaka Yekka (KY) te verbreken. Als voornaamste motief hiervoor noemde hij, dat de KY-leiders de bevolking van Boeganda voortdurend opzetten tegen het UPC.

De Loekiko (parlement) van Boeganda nam op 21 augustus een resolutie aan, waarbij het houden van een referendum over de definitieve bestemming van de counties Nuyaga en Bugangazzi wordt verworpen. Op 6 november kozen de bewoners van deze twee counties met een overweldigende meerderheid voor aansluiting bij het naburige koninkrijk Bunyoro. Dit leidde twee dagen later tot een crisis, waarna premier Kintu van Boeganda het ontslag van zijn regering aanbood.

Kenia

Premier Jomo Kenyatta deelde op 14 augustus in het lagerhuis mee dat Kenia op 12 december een republiek zal worden.

In een op 24 augustus gehouden redevoering voor de Kamer van Koophandel in Nairobi, zei minister van landbouw Bruce McKenzie, dat Europese farms ten behoeve van Afrikaanse vestiging door de regering tegen de prijs van achtmaal de jaaropbrengst zullen worden opgekocht.

Op 5 oktober maakte de minister van financiën, James Gichuru, bekend, dat Engeland bereid was een lening van f 30 miljoen te verstrekken voor het nationale ontwikkelingsplan.

Op 3 november werd in het lagerhuis met 101 tegen 17 stemmen de wet op de republiek aanvaard. Een week later deelde Ronald Ngala, oppositieleider en voorzitter van de Kenya African Democratic Union (KADU), in het lagerhuis mee, dat het partijbestuur besloten had de KADU te ontbinden. Hierdoor werd Kenia een staat met een een-partijstelsel (Kenya African National Union). Diezelfde middag nam het hogerhuis unaniem de wet op de republiek aan.

Tanzania

Op 25 september werd in Tanganjika een begin gemaakt met de repatriëring van het Nigeriaanse bataljon, dat ter vervanging van de Britse mariniers vanaf april had gezorgd voor rust en orde. Zes dagen later nam president Nyerere een parade af in Dar es Salaam van het 1.000 man sterke nieuwe leger van Tanzania.

Op last van de revolutionaire regering van Zanzibar werden op 5 september nog 12 politieke gevangenen, die sedert de januari-opstand in hechtenis waren gehouden, op vrije voeten gesteld. Op dit ogenblik zitten alleen nog enkele oud-ministers gevangen.

26 personen, waaronder 16 officieren, werden op 13 september op last van de regering van Tanganjika gearresteerd. Deze massa-arrestatie, die vermoedelijk nog verband houdt met de mouterij in januari, geschiedde onder de Preventive Detention Act, zodat er waarschijnlijk geen vervolging zal plaats hebben.

De regering van Zanzibar maakte op 7 oktober bekend, dat met ingang van die datum de Clove Growers' Association door de staat is overgenomen.

Op 7 november werden 72 Zanzibari gearresteerd op beschuldiging van de revolutionaire regering omver te willen werpen.

ZUIDELIJK AFRIKA

Malawi

Eind augustus werd bekend, dat Portugal en Malawi van plan zijn een handelsverdrag te sluiten.

Begin september heeft Julius Nyerere, president van Tanganjika, zijn voorgenomen bezoek aan Malawi uitgesteld.

7 september werden 3 ministers uit Dr. Banda's kabinet ontslagen, 3 andere trokken zich terug. Ten gevolge van dit conflict zijn in september, tijdens een tournee van de premier, onlusten ontstaan, vooral in de hoofdstad. Strengere maatregelen, door Dr. Banda afgekondigd, o.a. in de vorm van een Preventive Detention Act, hebben de tegenstellingen verscherpt: Colin Cameron, de enige blanke minister, nam ontslag; twee ex-ministers zijn naar Zambia uitgeweken, twee andere naar Tanganjika.

Op 26 oktober kreeg Dr. Banda een overweldigende vertrouwensmotie op de conferentie van de MCP (Malawi Congress Party).

(Zie aspect: 'De crisis in het jonge Malawi'.)

Zambia

Op 24 oktober werd Noord-Rhodesië onder de naam Zambia de 37ste onafhankelijke staat in Afrika. Zambia is thans het 20ste lid van de British Commonwealth. De eerste premier (tevens president) is Dr. Kenneth Kaunda.

Vlak voor de overgang naar zelfstandigheid werd met de Britse regering (onder leiding van Harold Wilson) overeenstemming bereikt over de schadevergoeding aan de British South Africa Company, die tot dan een betwiste aanspraak maakte op de mineraal-rechten. Een ernstige belemme-

ring voor de goede betrekkingen met Engeland werd zo op het laatste moment uit de weg geruimd.

De Lumpa-sekte bleef roerig. Op 13 oktober vielen 64 doden bij een botsing tussen leden van de sekte en Noordrhodesische troepen.

Op 16 oktober heeft Kaunda een vergadering te Dar es Salaam bijgewoond, waar de leiders van Tanganjika, Zambia, Oeganda en Kenia bijeenkwamen. Het belangrijkste punt van bespreking voor Zambia was het plan tot de aanleg van een spoorweg van Zambia naar Dar es Salaam. Deze zou het land minder afhankelijk maken van Zuid-Rhodesië en Zuid-Afrika.

Zuid-Rhodesië/Rhodesië

Eind augustus ontstond een zekere onrust onder de Rhodesische bevolking naar aanleiding van een verschijningsverbod, opgelegd aan de Daily News, een blad dat vele Afrikaanse lezers heeft.

Van 6—12 september onderhandelde premier Smith in Londen met de regering-Home. Smith zegde toe dat hij de opinie van de blanke en van de zwarte bevolking zou peilen omtrent onafhankelijkheid van het land onder de huidige grondwet. Op 15 september maakte hij bekend op welke wijze hij de twee bevolkingsgroepen zou raadplegen (zie de bijdrage van J. F. Holleman: 'Volkshoofden en openbare mening in Rhodesië').

Op 2 oktober werd Sir Roy Welensky, die in augustus uit verzet tegen het plan van Smith om eenzijdig de onafhankelijkheid te verklaren, de Rhodesia Party had opgericht, door de kandidaat van de regeringspartij (Rhodesian Front) bij een tussentijdse verkiezing in het Arundel-district verslagen.

Op 24 oktober weigerde Smith de uitnodiging van de nieuwe Engelse premier Wilson om voor een bespreking naar Londen te komen.

27 oktober verklaarden de ruim 600 traditionele hoofden, voor de 'indaba' bijeengebracht, zich unaniem vóór onafhankelijkheid onder de huidige grondwet.

Wilson dreigde Rhodesië met economische boycot, wanneer het unilateraal de onafhankelijkheid zou verklaren. Dit veroorzaakte grote ongerustheid in zakenkringen en bij de blanke oppositie.

29 oktober verklaarde Smith dat een 'ja' bij het referendum nog geen mandaat is voor een unilaterale onafhankelijkheidsverklaring.

30 oktober verklaarde de Engelse regering dat de weg voor onderhandelingen open ligt.

Het referendum onder de geregistreerde kiezers, gehouden op 5 november, toonde weliswaar aan dat een grote meerderheid van de ongeveer 110.000 kiesgerechtigden (op een bevolking van bijna 4 miljoen) voor onafhankelijkheid onder de huidige grondwet was, maar het merendeel der (10.000) kiesgerechtigde Afrikanen heeft niet gestemd.

7 november herhaalde Smith een uitnodiging aan Bottomley, minister voor Commonwealth-zaken, naar Rhodesië te komen. Wilson antwoordde dat deze alleen komt wanneer hij Nkomo en Sithole kan spreken, hetgeen Smith niet wil toestaan.

Op de onafhankelijkheidsdag van Zambia (23 oktober) veranderde de regering de naam Noord-Rhodesië in Rhodesië.

Zuid-Afrika

In een toespraak, gehouden op 26 augustus, verklaarde premier Verwoerd, dat hij een ontwikkeling voorzag, die zou leiden naar een de verschillende rassen van Zuidelijk Afrika omvattende gemeenschappelijke markt, waarbij ook Zambia en Malawi zijn aangesloten. De presidenten van deze landen zijn weliswaar tegen onze politiek, maar wensen op economisch gebied met ons samen te werken, aldus de premier.

ACTIES, RESTRICTIEVE MAATREGELEN EN PROCESSEN. Eind augustus gingen de havenarbeiders van Melbourne (Australië) in staking uit protest tegen de voortgaande handel met Zuid-Afrika.

Op 20 augustus demonstreerden ruim 2.000 studenten en stafleden van de Universiteit van Kaapstad voor de vrijlating van academici, die op grond van de '90-dagen-wet' van hun vrijheid waren beroofd.

In september maakte de minister van justitie bekend dat universiteitsdocenten, die volgens de Suppression of Communism Act communist zijn, na 1 januari 1965 geen onderwijs meer mogen geven. Op grond van bovengenoemde wet zijn de laatste tijd vele arrestatie verricht, vooral onder de leden van de Liberal Party.

Begin oktober gingen drie leiders van het verboden African National Congress, die wegens sabotage en moord ter dood waren veroordeeld, tevergeefs tegen dit vonnis in beroep bij het Zuidafrikaanse Hof van Appel. Vanuit de hele wereld (o.a. van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties) ontving de regering verzoeken de doodvonnissen niet te voltrekken. Begin november werden de drie mannen echter toch terechtgesteld.

ZUIDWEST-AFRIKA. Een groep van 12 personen, 4 stamhoofden en 8 leden van de onlangs opgerichte Caprivi African National Union hebben 25 september de Verenigde Naties verzocht de bewoners van de Caprivi-Strook het recht van zelfbeschikking te verlenen. In een nota, die is gepubliceerd, vroegen zij de dekolonisatie-commissie van de VN deze zaak aan de Algemene Vergadering voor te leggen.

Mozambique

Op 9 oktober trokken vijf groepen rebellen van naar schatting in totaal 150 man vanuit Tanganjika over de Roevoema-rivier Noord-Mozambique

binnen. Portugese strijdkrachten gingen onmiddellijk over tot actie en wisten binnen twee dagen 100 infiltranten buiten gevecht te stellen.

Op 16 oktober werd uit Dar es Salaam bericht, dat enkele duizenden bewoners uit Mozambique naar Tanganjika waren gevlucht. Zij zouden zijn ondergebracht in kampen nabij Lindi.

Volgens de bekendmaking van een woordvoerder van het Bevrijdingsfront voor Mozambique (Frelimo), te Dar es Salaam op 21 oktober, zou het gehele volk van Mozambique in opstand zijn gekomen tegen het Portugese gezag.

ASPECTEN

EEN BERAAMDE ZEGE?

De Tunesische presidents- en parlamentsverkiezingen van 8 november zijn een grote overwinning geworden voor de huidige politieke leiders en speciaal voor president Bourguiba. Ruim 96 % van de geregistreerde kiezers stemde op Bourguiba — de enige kandidaat voor het presidentschap — wiens ambtsperiode hierdoor met 5 jaar werd verlengd. Een bijna even hoog percentage kiezers steunde de nationale eenheidslijst van kandidaten voor het parlement.

Na de devaluatie van de dinar met ongeveer 25 % in september en de hiermee gelijktijdige afkondiging van een loonstop — maatregelen die zeker niet populair zijn, daar zij de kosten van levensonderhoud aanzienlijk verhogen — wekt een dergelijke, zelfs voor Afrika opmerkelijke, verkiezingsuitslag verbazing.

Men kan niet aan de indruk ontkomen dat twee recente uiterst belangrijke beslissingen van de Tunesische politieke leiders in een dusdanig opzettelijk bepaalde volgorde zijn genomen dat ondanks de materiële offers, gevergd van het volk, er toch een dusdanig psychologisch klimaat werd geschapen, dat een overtuigende verkiezingsoverwinning uit de bus zou komen. In ieder geval heeft Bourguiba zijn tegenstanders en de wereld bewezen dat zijn gezag, ook na het opleggen van noodzakelijke doch impopulaire maatregelen, niet alleen onaangetast maar zelfs nog versterkt is.

Die twee recente uiterst belangrijke beslissingen waren: nationalisatie van het buitenlandse grondbezit in Tunesië (12 mei) en de reeds genoemde devaluatie en loonstop (30 september).

De nationalisatie van het buitenlandse (voornamelijk Franse) grondbezit kwam geheel onverwachts. Nog in maart 1963 had Tunesië met Frankrijk een akkoord gesloten, waarin het tempo van overdracht van Frans grondbezit aan Tunesië en de vergoeding ervoor waren geregeld. Waarom dan deze plotselinge nationalisatie? Het antwoord op deze vraag vindt men door na te gaan welke voor- en nadelen er volgens de Tunesische regering aan deze maatregel verbonden waren.

De nationalisatie hield in dat de Tunesische boeren op korte termijn de beschikking zouden krijgen over 400.000 ha land. Dat het Bourguiba echter om meer ging dan om lotsverbetering voor de boerenbevolking bleek uit zijn ondertekening van het bewuste dekreet op dezelfde datum, plaats en tafel, waarop de bei van Tunis in 1881 het protectoraatsverdrag met Frankrijk had ondertekend. Op deze wijze bracht hij tot uitdrukking,

dat met deze stap een einde was gekomen aan de koloniale verhouding van Tunesië tot Frankrijk. Zonder twijfel heeft Bourguiba hiermee zijn prestige in eigen land en in Afrika vergroot. Het tijdstip, waarop de maatregel werd afgekondigd, doet inderdaad vermoeden, dat overwegingen van buitenlands-politieke aard mede een rol hebben gespeeld. Het lag in de bedoeling dat de Tunesische president in mei een bezoek zou brengen aan Algerije. In juli zou de topconferentie van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid plaats vinden. Beide gelegenheden zouden Bourguiba in staat stellen zich te doen gelden als een der kampioenen van de politiek der dekolonisatie en als de 'Opperste Strijder' van Tunesië, zoals hij in de nationale pers wordt genoemd. (Het bezoek aan Algerije is overigens niet doorgegaan, tengevolge van een niet-diplomatieke ziekte van Bourguiba.)

Een nadeel waarmee de Tunesische regering zeker rekening heeft gehouden was, dat de nationalisatie tegenmaatregelen van Frankrijk zou uitlokken. Tenslotte had Tunesië een overeenkomst geschonden. De Franse regering moest dit wel afstraffen, wilde zij voorkomen dat de andere voormalige Franse gebieden in Afrika het Tunesische voorbeeld zouden volgen. De Franse reactie was eigenlijk nogal gematigd: slechts het intrekken van de budgetaire hulp van 45 mln Franse franken en het niet verlengen van het handelsverdrag. De industriële hulp van 55 mln bleef gehandhaafd en de 2600 Franse leerkrachten werden niet teruggeroepen. Het verlies van de 45 mln zal wel geheel of gedeeltelijk ongedaan worden gemaakt door de onteigende bezitters een geringere vergoeding te geven dan was vastgelegd in het akkoord van maart 1963. Het niet verlengen van het handelsverdrag is een veel ernstiger zaak: het betekent dat een aantal Tunesische produkten hun geprivilegieerde positie op de Franse markt hebben verloren. De tekorten op de Tunesische handelsbalans zullen hierdoor nog verder toenemen. Deze tekorten zijn chronisch en worden voornamelijk veroorzaakt door zware investeringen in buitenlandse kapitaalgoederen ten behoeve van de opbouw van een industrieel apparaat. Ook de overwaardering van de Tunesische dinar heeft een ongunstig effect op het evenwicht van de handelsbalans. Deze overwaardering dateert van 1959, toen Tunesië, hoewel lid van de Frankzone, om haar zelfstandigheid te bewijzen, weigerde Frankrijk te volgen in de devaluatie van de frank. Langzamerhand was een situatie ontstaan, waarin een devaluatie onontkoombaar leek¹. Waarschijnlijk had de Tunesische regering al geruime tijd geleden tot devaluatie besloten en wachtte zij alleen nog op een politiek gunstig moment. Dit moment kwam na de Franse retorsie maatregelen, die weliswaar een devaluatie nog urgenter maakten dan voorheen, maar die in feite niet de oorzaak ervan, hoogstens als aanleiding ertoe kunnen worden

¹ *Marchés Tropicaux et Méditerranéens* 7-11-1964, 2701.

beschouwd. De vraag lijkt gerechtvaardigd of een der motieven van de Tunesische regering om het buitenlandse grondbezit te naasten, niet is geweest Frankrijk tot maatregelen te prikkelen, die haar de gelegenheid zouden verschaffen zonder enig politiek gezichtsverlies in eigen land een devaluatie en een loonstop af te kondigen. De Tunesische regering heeft met deze handelwijze de goede betrekkingen met Frankrijk, waaraan zij zegt veel waarde te hechten, bewust op het spel gezet. Doch dit risico zal zij genomen hebben in het besef, dat Frankrijk zich tot nogtoe altijd, zij het na enig tijdsverloop, heeft aangepast aan onverwachte uitingen van de Tunesische dekolonisatiepolitiek. Deze aanpassing resulteerde dan weer in het volledig herstel van de goede betrekkingen tussen beide landen.

Over het algemeen heeft het Tunesische volk de devaluatie en de loonstop kalm opgenomen. Alleen de loonstop wekte enige beroering in de gelederen van het Tunesische vakverbond, dat juist een actie was begonnen voor loonsverhoging, waar nu natuurlijk geen sprake van kon zijn. Maar nog voor het congres van de enige partij in Tunesië, de Neo-Destour, bijeen kwam had het vakverbond zich neergelegd bij de loonstop.

Op dit congres, dat in oktober werd gehouden, keurden de 2250 partijafgevaardigden unaniem het regeringsbeleid goed. Besloten werd de naam van de partij te wijzigen in Parti Socialiste Destourien. Het woord, 'socialiste' betekent niet dat de partij een dogmatisch socialistisch karakter heeft gekregen, het duidt op een pragmatisch socialistisch program. Er wordt op planmatige wijze gestreefd naar verhoging van de welvaart en naar rechtvaardige verdeling der inkomens, zonder de private sector uit het economische leven te bannen. Zowel de 'linkse' als de 'rechtse' politieke stromingen zijn hiermee aan hun trekken gekomen en dit zal mede de grote eensgezindheid, waarvan het Tunesische volk bij de verkiezingen blijk gaf, hebben bepaald.

v. d. M.

TSHOMBE IN KAIRO

Voor de tussen 5 en 10 oktober in Kairo gehouden tweede conferentie van niet-gebonden landen, ontving president Kasavubu van Congo-Léopoldville eind september van de initiatiefnemers — de presidenten Nasser en Tito, en mevrouw Bandaranaike van Ceylon — de uitnodiging zelf als leider van zijn delegatie op te treden en niet premier Tshombe als zodanig af te vaardigen. Desondanks vertrok Tshombe naar de Egyptische hoofdstad, alwaar hij, na enkele uitgesproken staaltjes van tegenwerking ondervonden te hebben, met één dag vertraging aankwam. Onder het voorwendsel, dat hij niet kon voldoen aan de gezondheidsvoorschriften, werd hem vervolgens huisarrest opgelegd.

Intussen nam de conferentie, hierin mede aangespoord door premier Ben Bella van Algerije, een resolutie aan, waardoor Tshombe werd uitgesloten van deelneming aan de vergaderingen. Het gevolg van dit besluit was, dat de Congolese regering opdracht gaf als vergeldingsmaatregel de Egyptische en Algerijnse ambassades in Léopoldville door het leger te laten omsingelen. Daarop lieten de Egyptische autoriteiten de Congolese ambassade in Kairo sluiten.

Nadat president Nasser had laten weten Tshombe alleen te willen vrijlaten, indien de omsingeling van beide ambassades in Léopoldville werd opgeheven, gaf de Congolese premier hiertoe telefonisch opdracht. Pas toen dit had plaatsgevonden en het personeel van de beide diplomatieke vertegenwoordigingen uit de Congolese hoofdstad was vertrokken, kreeg premier Tshombe te horen dat hij Kairo kon verlaten. Na drie dagen 'huisarrest' arriveerde hij nog diezelfde avond in Parijs.

Zowel uit de met algemene stemmen aanvaarde resolutie als uit de onder de Afrikaanse deelnemers heersende stemming, viel duidelijk de afkeer van de persoon van Moise Tshombe af te leiden. Tijdens de discussie over zijn toelating tot de conferentie werd premier Tshombe namelijk afgeschilderd als een agent van het Westen, die om der wille van militaire hulp (door de VS en België) zelfs bereid was zich voor neo-kolonialistische en imperialistische doeleinden te laten misbruiken. Hierbij kwam dan nog het verwijt, dat Tshombe betrokken was geweest bij de moord op Patrice Lumumba, zodat vele deelnemers ook hierin een gegronde reden zagen hem de deur te wijzen.

Wat Tshombe zelf betreft, kan men opmerken, dat hij door dit avontuur twee successen heeft geboekt. Door zijn gang naar Kairo hoopte hij internationale belangstelling te wekken voor zijn moeilijke positie in Afrika. Hierin is hij ruimschoots geslaagd: de wereldpers besteedde meer aandacht aan zijn zaak, dan hij in zijn stoutste dromen had mogen verwachten.

Maar ook in Congo liet zijn houding niet na indruk te maken. Zijn zegetocht door Léopoldville is hier het duidelijkste bewijs van.

v. D.

DE CRISIS IN HET JONGE MALAWI

EEN GOED BEGIN

Tegen de achtergrond van de hoge verwachtingen, waarmee men vooral in Engeland de 36ste onafhankelijke Afrikaanse staat, Malawi, op 6 juni j.l. de geschiedenis in zag gaan, zijn de ernstige conflicten tussen Dr. Hastings Banda en zijn ministers wel een grote teleurstelling. Aanvankelijk

schenen zij een hecht team te vormen. Banda sprak waardierend over 'my boys', en deze schenen dit paternalisme van de grote 'Nkwazi' (leider) vanzelfsprekend te vinden. Sinds de verkiezingen van 1961, toen Banda's partij, de Malawi Congress Party, 95 % van alle stemmen kreeg, scheen hij geen noemenswaardige oppositie meer te hebben.

HET HALVE WERK?

Thans, slechts enkele maanden na de onafhankelijkheid, zijn drie ministers ontslagen en drie hebben ontslag genomen uit protest tegen Banda's autoritair optreden. Banda heeft tegen zijn vroegere vrienden en medewerkers de beschuldiging geuit, dat zij hem wilden beheksen, voor Europese oren een vreemde bewering, maar in Afrika nog steeds een gevaarlijke beschuldiging. Twee ex-ministers zijn naar Noord-Rhodesië (thans Zambia) gevlucht en twee andere zijn uitgeweken naar Tanganjika. Henry Chipembere, de leider der rebelse ministers, door Banda onder huisarrest gesteld (zie hieronder 'De Preventive Detention Act'), is ontvlucht en bevindt zich vermoedelijk in het gebied van Fort Johnson, vanwaar hij afkomstig is. Twee Banda-getrouwe ministers zijn gemolesteerd. Een aantal conflicten heeft deze crisis veroorzaakt, waarvan de oorzaken liggen in de Afrikaanse politieke constellatie, in Malawi's economische situatie en in de persoonlijkheid van de leiders zelf. Het is ondoenlijk om dit complex helemaal te ontrafelen, maar wij zullen trachten de belangrijkste geschilpunten geordend weer te geven.

CHINEZEN ACHTER DE COULISSEN?

Als voornaamste grief tegen zijn vroegere medewerkers bespeelt Banda de 'Chinese kwestie'. Hij beschuldigt hen ervan, dat zij te Dar es Salaam (waar vooral Chiume, de ex-minister van buitenlandse zaken, vrienden heeft) met de ambassade van de Chinese Volksrepubliek tegen hem hebben geconspireerd. De Chinezen zouden aan hen geld geboden hebben wanneer Malawi de Volksrepubliek zou erkennen. De ex-ministers ontkennen dit en er is ook geen bewijs voor die beschuldiging geleverd. Wel aannemelijk is Banda's bewering dat zij hem gevraagd hebben China te erkennen. Dit past meer in de politieke lijn van de andere Afrikaanse staten, waarvan er 17 China al erkend hebben (zie *Kroniek van Afrika* IV 3, 188) en die niets voelen voor het politieke isolement, waarin Banda zijn land schijnt te leiden door de meer radicale anti-kolonialisten in Afrika tegen zich in te nemen (zie hieronder 'Het panafrikanisme').

Is er enige grond voor Banda's beschuldiging? Blijkens verschillende van zijn uitlatingen is hij nogal westers georiënteerd. Hij zegt het Engelse politieke stelsel te bewonderen. In een toespraak te Zomba, eind april,

erkende hij de grote vooruitgang van Rusland, maar laakte hij de methode van het totalitaire regime, dat ten koste van onmetelijk lijden deze vooruitgang heeft bewerkstelligd. Op een vraag uit het parlement (op 11 september j.l.) over de Chinese belangstelling voor Afrika, sprak hij: 'We are having a second scramble for Africa — not so much for the body of Africa as for the soul' . . . 'Although their own people have not enough to eat they find enough money to corrupt African politicians everywhere'.

Nu is de invloed van China in Afrika inderdaad geen denkbeeldig gevaar. In het begin van dit jaar heeft premier Tsjow En Lai tien Afrikaanse landen bezocht: Tanganjika stond wel op zijn program, maar het bezoek kon niet doorgaan vanwege de muiterij der troepen. Het is aan te nemen, dat China bij de nieuwe staten steun wil vinden voor erkenning. Ook handelsverdragen zullen niet onwelkom zijn, daar het zich door de vijandschap met het Westen en het ideologische geschil met Rusland toch in een zeker isolement bevindt.

Dr. Banda's beschuldiging, gegrond of niet gegrond, is dus in ieder geval een diplomatieke zet tegen zijn rebelse ministers die niet onaanvaardbaar is en die hem bovendien sympathie in het (westers georiënteerde) buitenland kan verschaffen, waarvan hij financieel afhankelijk is.

HET PANAFRIKANISME

Aanleiding tot het huidige meningsverschil is echter veeleer de kwestie Mozambique, die rechtstreeks samenhangt met de panafricanistische aspiraties van de ex-ministers. Bij de onafhankelijkheidsviering heeft Banda een grote Portugese delegatie joviaal ontvangen; in augustus werd een luchtlijn tussen Blantyre en Beira feestelijk geopend, ambassadeurs zijn aangesteld en Malawi en Portugal hebben een handelsverdrag gesloten. De ex-ministers zijn gekant tegen deze vriendschappelijke bejegening van de kolonialistische Portugezen. Radicaler dan hun veel oudere leider, zien zij het Malawische vrijworden meer als onderdeel van de grotere panafrikaanse strijd tegen het kolonialisme. De Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAU) heeft in Kairo (in juli) het plan aangenomen tot algehele boycot van de Portugese gebieden in Afrika en zij betreurt het dat Zomba aan het anti-Portugese element in deze beweging geen gastvrijheid kan verlenen.

De 'reactionaire' indruk, door Dr. Banda gewekt, wordt nog versterkt door zijn schijnbaar tolerante houding t.a.v. Zuid-Rhodesië, thans Rhodesië, en Zuid-Afrika. Hoewel hij een grote vijand is van Sir Roy Welensky, de ex-federale premier, die hem gevangen zette, heeft hij een goede relatie met Mr. Field, de ex-premier van Rhodesië, die gast was op het onafhankelijkheidsfeest, waar trouwens ook de huidige premier Ian Smith

was uitgenodigd. Voorts is er de bewering in een Rhodesisch blad, dat Banda de Malawische arbeiders in Zuid-Afrika gemaand zou hebben de wetten van dat land te gehoorzamen, en dat hij gezegd zou hebben dat een breuk met Zuid-Afrika Malawi zou ruïneren.

Wat Banda in feite gezegd heeft op de genoemde conferentie der OAU, is dat de geografische positie van Malawi het onmogelijk maakt, alle banden te breken met 'een zekere macht, die nog steeds een groot deel van ons continent beheerst'. Dit zou Malawi economisch verstikken. Het schijnt dat hij hiermee niet Zuid-Afrika, maar Portugal bedoeld heeft. Inderdaad is Malawi economisch afhankelijk van de 'koloniale machten' op het continent: de enige verbinding naar zee loopt via Mozambique, en het grootste deel van de 200.000 Malawische arbeiders in het buitenland ('land of the missing men') werkt in Zuid-Afrika. (Banda heeft in zijn jeugd zelf in Zuid-Afrika gewerkt.) De grens tussen Malawi en Mozambique snijdt dwars door de woongebieden van de stammen en duizenden Afrikanen uit Mozambique (m.n. de Nguru) zijn in de loop der jaren uitgeweken naar Njasaland. Diverse realistische argumenten dus om een politiek van goede nabuurschap te verdedigen. In dit economisch opportunisme staat Dr. Banda trouwens niet alleen. Ook de leider van Zambia, Dr. Kenneth Kaunda, heeft laten weten dat hij onmogelijk de economische betrekkingen met Rhodesië en Zuid-Afrika kan verbreken. Congo-Brazzaville en Senegal nemen eenzelfde standpunt in. Op deze wijze wordt de economische boycot van Portugal en Zuid-Afrika een farce; overduidelijk blijkt dat dit wapen voor zwakke, economisch afhankelijke landen niet te hanteren is. Hun kracht moeten zij voorlopig meer zoeken op politiek terrein.

AFRIKANISATIE

Een derde geschilpunt is de kwestie van de afrikanisatie van het ambtenaren-corps. Het regeringsapparaat leunt zwaar op de Britse ambtenaren, die na de vrijwording gebleven zijn en haast alle belangrijke posten bekleden. Politie en leger worden door Europeanen geleid. Nu ten gevolge van de recente troebelen een aantal ambtenaren het werk neerlegt, ziet Banda er niet tegen op nog meer verantwoordelijkheid aan blanke functionarissen te geven.

Vooral Chipembere heeft Banda hierop scherp aangevallen. Het ligt weer helemaal in de lijn van de jonge, meer radicale Afrikaanse leiders, hier een rest van kolonialisme, of, gevaarlijker nog, een begin van neo-kolonialisme in te zien. Zij echter planten door hun felle gehaastheid het zaad van het racisme. Banda's onverholen sympathie voor Engeland, waar hij jarenlang als arts gewerkt heeft, kan in dit conflict een factor van betekenis zijn. Hij heeft trouwens het grootste deel van zijn leven in het Westen doorgebracht,

want zijn studietijd had hij in de VS (die hem een groot vredescorps en veel materiële hulp gestuurd hebben).

Banda's houding ten aanzien van afrikanisatie getuigt van werkelijkheidsbesef. In Malawi zijn thans nauwelijks 100 academici, hoewel er meer dan 200 in het buitenland studeren. Hij legt grote nadruk op bevordering van het onderwijs. Zolang er tekort aan geschoolde eigen krachten is, is hij wel van Engelsen afhankelijk, wil hij het regeringsapparaat draaiende houden. Hij heeft zijn standpunt op de voor hem typerende krachtige wijze geformuleerd: de afrikanisatie zou zeker doorgaan, maar hij dacht er niet aan de een of andere politiebeambte te bevorderen om de critici te behagen. Wat men zich wel kan afvragen is, waarom Banda geen 'supernumararies' benoemt, Afrikaanse ambtenaren naast de Britse, zodat die zich in hun toekomstige functie kunnen inwerken, zoals Kaunda dit in Zambia wel gedaan heeft en zoals ook geadviseerd wordt in het 'Skinner Report'.

BEZUINIGINGSMAATREGELEN

In het 'Skinner Report' wordt ook aanbevolen, de salarissen van lagere ambtenaren te verhogen en die van hogere ambtenaren te verlagen, een noodzakelijke bezuinigingsmaatregel. Doordat men echter dit rapport tegen het advies van de betreffende onderzoekscommissie in, nog steeds niet gepubliceerd heeft, is een verkeerde indruk ontstaan, namelijk dat het er slechts om zou gaan, de ambtenarensalarissen te verlagen. Onder andere hierdoor zijn veel ambtenaren op de hand van Chipembere gekomen.

Een andere bezuinigingsmaatregel die wrevel, vooral onder de vrouwelijke leden van het parlement, gewekt heeft, is de ziekenhuisbelasting. Gebrekkige voorlichting is van deze geschilpunten mede oorzaak.

DE PREVENTIVE DETENTION ACT

Al deze moeilijkheden hebben Dr. Banda er toe doen besluiten, een Preventive Detention Act af te kondigen, welke maatregel de laatste hoop op een verzoening wel moet doven: deze wet geeft Banda het recht personen tot 'controlled person' te verklaren in het belang van de openbare orde en veiligheid. Inmiddels is de wet al toegepast op Chipembere, die echter thans ontvlucht is. Het enige blanke lid van het kabinet, Mr. Colin Cameron, nam ontslag uit protest tegen de Detention Act.

Men kan zich, tenslotte, afvragen of de meningsverschillen over het contact met Portugal en over de bezuinigingsmaatregelen niet vreedzaam hadden kunnen worden opgelost. Aanvankelijk reageerden de ex-ministers beheerst en gematigd op de beschuldiging van heulen met de Chinezen en hekserij, en wezen op bovengenoemde meningsverschillen als oorzaak van het kabinetsconflict. Men kan zich echter niet aan de indruk onttrekken,

dat het autoritair optreden van Dr. Banda de zaak verergerd heeft. Overigens viel dit optreden te verwachten: reeds in mei zei hij in een toespraak te Blantyre: 'I decide everything without consulting anybody, and that's how things will be in Malawi'. Het valt hem kennelijk moeilijk, taken te delegeren: in augustus hield hij meer ministerportefeuilles dan de rest van zijn kabinet samen.

Mogelijk echter dat men als Europeaan deze vorm van regeren voorbarig veroordeelt. De tijd zal moeten leren of Banda door zijn totalitair optreden het land economisch gered heeft uit het woelige water van te idealistisch panafrikanisme, of dat hij, te weinig soepel voor deze tijd, door jongere krachten aan de dijk wordt gezet. Wil Banda's economisch realisme het winnen, dan zal de tijd zijn vriend moeten zijn: zodra zijn land economisch niet meer zo gebonden is aan zijn koloniale burens kan hij een andere politiek voeren. Wellicht valt te denken aan een oplossing zoals Dr. Kaunda die zoekt, die Zambia een spoorlijn naar Dar es Salaam wil bezorgen; daardoor zou hij niet meer uitsluitend aangewezen zijn op de kustverbinding door Rhodesië en Zuid-Afrika. Dergelijke oplossingen vragen echter om nauwe economische samenwerking. Het is in dit verband jammer, dat het tussen Malawi en Tanganjika niet botert. Malawi kan op den duur economisch niet alleen staan. Kan geen oplossing te vinden zijn in een Oostafrikaanse federatie? Vooralsnog schijnt Malawi 'het land van het glinsterend water' echter op eigen kracht te willen varen.

Vr.

TWEEMAAL ONAFHANKELIJKHEID

LUMBANYENI ZAMBIA

Met de eerste knallen en figuren van het briljante en uitbundige vuurwerk, dat in Loesaka's enorme Onafhankelijkheidsstadion de geboorte van Zambia inluidde, barstte bij de toekijkende Zambianen eindelijk de geestdrift los, die de bezoeker tot dusver eigenlijk gemist had. Niet alleen in het straatbeeld, ook op de officiële plechtigheden, die een week lang dit gebeuren markeerden. Zozeer zelfs, dat het leek of dit alles ietwat langs de gewone Afrikaan heen ging. In het stadion groeide deze indruk tot zekerheid. Om vier minuten voor middernacht — vermeldde het tot op de minuut uitgewerkte feestprogramma —, zullen gouverneur en toekomstige president hun zetels verlaten en zich in de arena begeven, vijftien pas voorbij de voor het erepodium en eretribune opgestelde vlaggemasten. *They will turn and face the Grandstand*. Maar aan de verre overkant stond de meerderheid der 120.000 toeschouwers — bijna drieëneuhalf procent der totale bevolking —, en stond daar al van zeven uur af. Toen om middernacht Noord-Rhodesië Zambia werd, keek deze eretribune, die van de kleine

Afrikaan op zijn goedkope staanplaats, 's lands eerste president in de verte op de rug.

Het publiek van erepodium en eretribune zag men bij alle plechtigheden terug. In feite was deze onafhankelijkheidsviering het laatste grote feest, de laatste 'social occasion', van de Britse hoofdambtenarij en Loesaka's eerste ingezetenen, die bij alle gebeurtenissen de hoofdschotel der gasten vormden, versierd met kabinet en Engelse prinses op de voorste rij en gekruid met enige Afrikaanse koppen en kopstukken van nieuwbakken hoofdambtenaren en buitenlandse genodigden. Niet het begin van Zambia, het einde van het Britse bewind over Noord-Rhodesië werd gevierd, en het was een finale con brio. Misschien was voor de Afrikaan Zambia al bij de verkiezingen van januari begonnen, toen het zo fel begeerde 'one man one vote' werkelijkheid werd en de United National Independence Party een grote overwinning boekte. Misschien ook in mei, toen Kaunda met de beginselen van een nieuwe grondwet en de onafhankelijkheidsdatum op zak uit Londen terugkeerde. Of misschien moet het begin nog komen?

Inderdaad is de Afrikanisatie, waarmee pas in een laat stadium werd begonnen, nog pijnlijk (voor de Afrikanen) of geruststellend (voor de Europese ingezetenen) weinig gevorderd. En dan nog concurreren mijnindustrie en groeiende secundaire nijverheid met hun hogere lonen makkelijk tegen de overheid op. Dit verklaart ook een ander opvallend aspect van de onafhankelijkheidsfeesten, de stilte rondom de UNIP. Uiteraard was voor de partij in het vast in Britse hand liggende programma geen plaats ingeruimd, maar men zag ook geen spandoek, geen geschilderde leuzen en geen enkele eigen manifestatie. Van wie had dit ook uit moeten gaan, waar vrijwel alle belangrijke functionarissen in regering, parlement en de overheidsdienst zijn beland. Zo groot is het tekort aan bekwame politici en ambtenaren, dat ook de vakbeweging is afgeroomd en hiermee sloeg de regering twee vliegen in een klap.

In deze staat zonder kust, met een spoorlijn en als voornaamste inkomstenbron de mijnbouw, zou een sterk United Trades' Union Congress (UTUC) waarin mijnwerkers en spoorwegpersoneel een lijn zouden trekken, in feite de landspolitiek domineren. De spoorwegstaking in augustus, die vanwege de Lumpa-uitbarsting wel zeer ongelegen kwam, kostte het land twee miljoen pond en zou de regering zelfs op het punt van afkondigen van de noodtoestand gebracht hebben. Van de African Mineworkers' Union (AMU) dreigde minder gevaar, wegens de chronische interne moeilijkheden en de splijtzwam van de nieuwe, afgescheiden United Mineworkers' Union (UMU), die weliswaar nog maar weinig aanhangers telt. De voornaamste leiders zitten nu echter in parlement en overheidsdienst; mogelijke onzekerheid in de toekomst heeft de regering willen voorkomen door de bouw van een school voor vakbondspersoneel en het in-

dienen van een wetsontwerp, op 14 november gepubliceerd, dat voorziet in de oprichting van een *Zambian Congress of Trade Unions* met vergaande zeggenschap in aangelegenheden van de afzonderlijke bonden.

Dat het talent uit de leiding van de partij weggezogen is, wil nog niet zeggen dat er geen beweging meer in zit — niet in het ambtenarendorp Loesaka, maar in de Kopergordel laten jonge Turken van zich horen — of dat zij geen aspiraties meer heeft, integendeel. Gevraagd naar de vooruitzichten voor een een-partijstaat, op zijn eerste presidentiële persconferentie, antwoordde Kaunda, dat dit een zaak van de publieke opinie was. Met deze passiviteit contrasteren echter de gelukwensen van de vice-president, Reuben Kamanga, aan Kenyatta met de totstandkoming van de een-partijstaat in diens land. Hij sprak van het enige middel om 'het kwaad en de zelfzuchtige machinaties van het neo-kolonialisme' te keren; van 'een lichtend voorbeeld voor ons in Zambia en de rest in Afrika'; van 'ware Afrikaanse democratie', die 'werkt binnen het raam van een alomvattende partij, die het volk vertegenwoordigt en zijn welzijn toegedaan is'. Hoewel Kamanga, die jaren in Kairo doorbracht, vermoedelijk anders over democratie denkt dan Kaunda, hoeft men uit zijn woorden nog geen sombere conclusies te trekken. Wie in aanmerking neemt, dat in de nieuwe Afrikaanse staten de voornaamste functie van partijen geweest is onafhankelijkheid te verwerven in het koloniale kader, kan zich afvragen welke zin, wanneer dit kader eenmaal gebroken is, een partij, als westerse inzet, in de Afrikaanse samenleving heeft. Alle Zambianen dagelijks een kom melk, een ei en een schoon hemd om aan te trekken, omschreef de president het door de regering gestelde ideaal. Maar ook, dat niemand zijn huis niet uit durft vanwege zijn overtuiging.

Ook voor vele Zambianen hing het voortdurend conflict met nog rondzwervende Lumpa-leden als een schaduw over de feestelijkheden. Overigens zou men hun optimisme kunnen delen. De economische toestand baart geen zorgen. Sinds de regering een witboekje opendeed over de wankel grondslag voor de juridische aanspraken van de *British South Africa Company* op 's lands bodemschatten, kon de nieuwe Britse regering weinig anders doen dan instemmen en de compagnie capituleren. De verwerving van deze rechten betekent een welkome versterking van de schatkist, nu de regering van plan is het meest urgente probleem, het werkloosheidsvraagstuk — een erfenis van het verleden, zoals Kaunda terecht opmerkte —, ook door grote openbare bestedingen aan te pakken. Waar het haar anderzijds eveneens ernst lijkt de welvaartsbevordering ten plattelande eindelijk op gang te brengen en aldus een 'crisis van verwachtingen', zoals men hier zegt, te voorkomen, kan men niet anders dan instemmen met de aanhef van het volkslied: *Lumbanyeni Zambia* (in de Bemba-versie), geprezen zij Zambia.

QUO VADIS RHODESIA?

To vote 'yes' means UNITY, not U.D.I. (= Unilateral Declaration of Independence) vermeldden plakкатen, die kort voor het referendum over 'onafhankelijkheid op grondslag van de grondwet van 1961' in het hart van Salisbury verschenen. Niet veel, want de ophangploeg van het Rhodesian Front was maar twee man sterk. Bovendien is de binnenstad maar klein. De Europese ingezetenen wisten het trouwens al. Meer, zij geloofden het wel. Alleen de vreemdeling bleef staan voor deze papieren grafmonumenten van de bravour waarmee premier Smith op 22 oktober, aan de vooravond van Zambia's onafhankelijkheid, temidden van zijn medehereboeren in Macheke verklaard had: . . . *we have set our course . . . this means independence for Southern Rhodesia. That I can assure you.* Wij hebben onze koers uitgezet, *wether or not the British government sends observers, whatever that government might say, whatever anybody else might say . . .* Hij doelde hiermee op het verzoek aan de Britse regering waarnemers te zenden naar Domboshawa, niet ver van Salisbury, waar 622 door de regering erkende traditionele leiders — hoofden en oudsten — beraad hielden over onafhankelijkheid nu. Uit Smith's woorden blijkt duidelijk de onverschilligheid van de regering zelf voor enige uitspraak van deze waardigheidsbekleders; blijkt ook, dat zij het referendum van 5 november alleen als tussenstation zag en dat iedere meerderheid voor het RF voldoende zou zijn om in volle vaart verder op onafhankelijkheid af te stevenen, waarvoor de volgende dag een ander belangrijk obstakel, de legercommandant Anderson, werd opgeruimd.

Wat de Britse regering ook zeggen mag, tartte Smith, maar Wilson liet zich dat niet zeggen. Hij waarschuwde zijn collega, vroeg hem te verklaren dat hij het niet op een UDI zou laten aankomen en publiceerde zijn waarschuwing toen deze verzekering uitbleef, waarmee hij niet meer deed dan herhalen, maar nu openlijk, wat Field zowel als Smith al van zijn voorganger wisten maar niet nodig hadden geoordeeld aan volk of parlement mede te delen.

De weerslag buiten en binnen Zuid-Rhodesië was te groot. Smith krabbelde terug en herhaalde wat hij al op 25 juni voor de radio had verklaard: geen UDI zonder een algemene verkiezing; geen UDI zonder dat de regering eerst zorgvuldig alle gevolgen zou hebben nagegaan en afgewogen. Niet de meerderheid der ja-stemmers (89,1 %) bij het referendum op Guy Fawkesdag — *what's in a date?* — maar hun percentage (55 %) en de opkomst van het electoraat (61,6 %), de opkomst in Smith's eigen kiesdistrict (56,1 %), in het agrarische district Rusape (50,3 %), bolwerk toch van het RF genoemd, spreken duidelijke taal voor de ontmoediging, die op het bakzeil halen van de premier volgde. Mogelijk speelde bovendien kiesmoeheid een rol en de wetenschap, dat men voor de echte UDI nog

weer eens naar de stembus zou moeten. Maar velen leek het beste moment — kiesdrukte in Engeland en Amerika, overdrachtszorgen in Noord-Rhodesië — voorbij, en voorgoed voorbij.

De impasse lijkt nu volkomen: minister Bottomley niet naar Zuid-Rhodesië, premier Smith niet naar Londen, geen wijziging van de Zuid-rhodesische grondwet zonder voorafgaand overleg met en instemming van de landsregering. Liever dan een gissing over de toekomst toe te voegen aan de vele die men in Salisbury horen kan, geeft een bezoeker aan de hoofdstad enkele indrukken van de binnenlandse politieke krachtsverhoudingen.

Van een oppositie is eigenlijk geen sprake meer. De zware nederlagen van de Rhodesia Party bij twee tussentijdse verkiezingen, haar halfslachtige houding tegenover het referendum — de grondwet van 1961 is Whitehead's grondwet —, de niet duidelijke verhouding tussen Whitehead in, en partijleider Welensky buiten het parlement hebben van de aanhang niet veel overgelaten. Zuid-Rhodesië's politieke regel, dat geen politicus zich een tegemoetkomende houding jegens de Afrikaan veroorloven kan, lijkt weer eens bevestigd. Treffend doet de overeenkomst aan van de steun, die premier Garfield Todd nog restte, nadat hij in 1958 ten val gebracht was, en het percentage neen-stemmers bij dit referendum. Van de politiek bewuste en actieve groep zou men dan vandaag niet meer dan tien procent liberaal kunnen noemen. Zij wier kapitaal voornamelijk bestaat uit hun ondernemerscapaciteiten of het peil van hun niet aan de grond gebonden vakbekwaamheid vormen hier de meerderheid. Pessimisten onder hen rekenen op een jaren durende impasse, met gestage verslechtering van de politieke toestand; optimisten op het Britse gevoel voor realiteit, dat na een crisis een overgangperiode naar meerderheidsbewind mogelijk maakt, die men dan weer op een tot vijf jaar kan horen schatten.

Het Rhodesian Front vormt vandaag een gemengde groep. Zij wier kapitaal voornamelijk bestaat uit grond en wat zij daarin gestoken hebben of uit hun huidskleur — d.w.z. dat hun bekwaamheden onder het gemiddelde peil van Zuid-Afrika liggen, waar zij op heel wat bescheidener voet zouden moeten leven en, als de huidige tendens aldaar voortduurt, weldra door de Afrikanen gepasseerd worden — maken vermoedelijk wel de meerderheid uit. Er is echter ook een grote groep geslaagde en dus conservatieve immigranten bij — waarschijnlijk is bijna tweederde van de bevolking Nieuw-Rhodesiër, d.w.z. in en na de jongste oorlog geïmmigreerd —, die niet alleen beducht is voor haar bestaanspeil, maar ook voor het sociale leven in de kleine, onderling verbonden, blanke groepen op het platteland of de ruime buurten in de steden, waar men de openheid en het gemoedelijke meeleven en hulpbetoon, de warmte en de gezelligheid vindt, die in Europa schaars worden.

De invloed, die van de politiek van het RF uitgaat, bedreigt echter ook dit leven, wat men ironisch of tragisch noemen kan. Wat wil het RF? Niet de macht van de parlementaire meerderheid, maar van de greep op de geesten die alleen een UDI voor de aanhang legitiem kan maken. De huidige regeerders zijn bepaald niet de bekwaamsten, die dit land gekend heeft. De om zijn fascistische sympathieën in Zuid-Afrika onhoudbaar geworden heer Benson, voorlichtingsadviseur van de regering, en de staatssecretaris van voorlichting Van der Byl steken met kop en schouders boven hen uit. Bekwaam helpen zij mee aan blikvernaauwing en conformisme, aan het gevoel steeds meer alleen te staan in een vijandige wereld, en aan een volkomen onrealistisch, op Zuid-Afrika geïnspireerd zelfvertrouwen. Het einddoel is een aanhang, die alleen nog maar hoort en leest wat zij wil. De werkelijke voorlichting van de Britse bekendmaking van 27 oktober heeft hier tijdelijk een bres geslagen. Maar onverdroten gaat men voort. Wat verwacht het RF van een UDI? Wij willen hier geen apartheid, legt een functionaris van het RF uit, maar ook geen gedwongen integratie. Dwang van een parlementaire meerderheid, concludeert de toehoorder. Wij zullen de klok echter ook niet terug zetten, legt de functionaris verder uit, en met de rest van zijn betoog maakt hij duidelijk, dat onder het RF de klok voor de Afrikaan voorgoed vertraagd zal worden.

De Afrikaan vormt de onbekende factor, in twee betekenissen. In de eerste plaats is niet bekend hoe hij zal reageren, nu vrijwel ieder Afrikaans politiek leven gesmoord is. De door de ZANU onder leiding van Sithole veroorzaakte scheuring schijnt tot het verleden te behoren. De ZANU-minderheid is of hardhandig onschadelijk gemaakt of zij is uit zichzelf tot de PCC overgelopen. De regering zelf laat niet na het prestige van Nkomo te verhogen door het ene proces na het andere over de tegen hem genomen maatregelen te verliezen. Nkomo heeft door zijn afzondering en gevangenisstraf bovendien nu ook ruimschoots aan een andere voorwaarde voor succesvol leiderschap voldaan. Wat kan deze PCC-meerderheid echter doen? Een organisatie voor gewapend verzet bestaat niet. Eerder lijkt zij gevaarlijk door wat zij buiten het land kan bereiken, in Engeland, de Commonwealth, de OAU, de VN, want hier staat Zuid-Rhodesië vandaag geïsoleerd.

Nog ernstiger echter is de onbekendheid van een grote groep van de bevolking met de Afrikaan, van wie zij door een afgrond van onwetendheid gescheiden leeft. Het RF is hier niet verantwoordelijk voor — dit heeft zijn historische oorzaken — maar kan hier gevaarlijk profijt van trekken. De laatste indruk van de bezoeker is, dat de donkere wolken, die nu boven Rhodesië hangen, meer dan regen voorspellen.

E.

BIJDRAGE

VOLKSHOOFDEN EN OPENBARE MENING IN RHODESIË

Toen de Zuidrhodesische premier Ian Smith in september j.l. Londen verliet waar hij op uitnodiging van zijn (toen conservatieve) Britse ambgenoot de netelige kwestie van een eventuele Zuidrhodesische onafhankelijkheid had besproken, verklaarde hij de publieke opinie van de Zuidrhodesische bevolking, zowel van het blanke als van het zwarte deel, te willen peilen over een onafhankelijkheid op de basis van de huidige grondwet, die gedurende de afzienbare toekomst de politieke macht nog stevig in blanke handen laat.

Londen gelooft dat dit tegen de wens van de Afrikaanse meerderheid indruist; Smith meent van niet. Voor de kleine blanke minderheidsbevolking (225.000), op grond van de kieswet goed vertegenwoordigd, was een referendum van alle stemgerechtigden de aangewezen toetsmethode; voor de Afrikaanse meerderheid ($3\frac{3}{4}$ miljoen) echter, waarvan het overgrote deel nog niet stemgerechtigd is en wier medezeggenschap in deze belangrijke kwestie juist zo gewichtig wordt geacht, lag de zaak iets moeilijker.

Smith verklaarde, dat hij op bevredigende wijze de Afrikaanse massaopinie kon peilen door (a) de volkshoofden en (b) deskundige wetenschapsmensen zoals antropologen en sociologen te raadplegen. Van de laatste zijde kwam er prompt een negatieve reactie. Een groepje aan het Universiteitscollege te Salisbury verbonden docenten publiceerde in de dagbladders een verklaring waaruit hun onwil om in dit politieke spel mee te spelen duidelijk bleek. Zij schreven dat in de Afrikaanse maatschappij, zowel vroeger als nu, bij beslissingen van algemeen belang alle volwassen leden van de gemeenschap betrokken waren. Aangezien de huidige Afrikaanse maatschappij niet meer op uitsluitend traditionele wijze georganiseerd is, mocht een opinieonderzoek betreffende een zaak van nationaal belang zich dus niet beperken tot de tribale maatschappij alleen. 'It is therefore', schreven deze wetenschapslieden, 'our professional opinion as sociologists and anthropologists that the only way to test the African viewpoint on this (independence) issue is to give at least every man the opportunity to express his own view by vote. No other method can give valid results'.

Deze academici wezen erop, dat doorlopend ongeveer de helft van de volwassen mannelijke Afrikaanse bevolking buiten de traditionele samenleving verblijft en werkt en dan anders georiënteerd wordt door de directe invloed van een westers-industriële maatschappij. Geen enkele persoon, zij

het volkshoofd of antropoloog, zou in staat zijn de opinie van de massa juist weer te geven.

Ik wil hier in het midden laten of deze deskundigen niet voor deze gelegenheid opzettelijk de mogelijkheden van het wetenschappelijke opinieonderzoek te laag aansloegen (in een minder geladen situatie zou zo'n onderzoek, zorgvuldig voorbereid en uitgevoerd, vermoedelijk wèl redelijk betrouwbare resultaten kunnen opleveren). Ik wil ook de vraag in het midden laten of elke Afrikaan, stel dat hij voor dit referendum een stembriefje zou krijgen, inderdaad vrijelijk 'his own view' zou te kennen geven, want het is helaas niet zo eenvoudig om, gedurende (en vooral vóór) een massastemming, ondemocratische pressie van deze of gene zijde geheel uit te schakelen. Waar het hier op neer komt is, dat deze wetenschapsmensen er niets voor voelden betrokken te raken in een politiek kansspel, dat bijna onvermijdelijk tot internationale verwickelingen zou leiden. Smith, die niet bereid was aan elke volwassen Afrikaan een stembriefje voor het referendum uit te reiken, maar zich toch verplicht voelde op een of andere manier de Afrikaanse meerderheid te polsen, hield nu dus alleen de volkshoofden als troefkaart over. Hoe sterk is deze kaart?

Ongeveer 600 volkshoofden (bijna een derde van hen 'chiefs', de rest lagere 'headmen') verzamelden zich op uitnodiging van de regering in het Afrikaanse schoolcentrum Domboshawa benoorden Salisbury in oktober j.l. voor een vergadering, die een week duurde. Alleen de laatste zitting van deze 'indaba' was voor de pers en waarnemers van een aantal andere landen toegankelijk (Engeland en de VS weigerden waarnemers te sturen, aangezien zij de geldigheid van deze opiniepeiling in beginsel verwierpen).

De belangrijkste verrichtingen — de vermoedelijk uitvoerige discussies en persoonlijke beraadslagingen — werden dus aan het publieke oog onttrokken door een scherm van geheimhouding en 'beschermende' maatregelen. Zelfs op de laatste zitting werden fotografen geweerd en mochten de namen van individuele volkshoofden niet in de pers worden vermeld. Dit alles wijst erop, dat men van overheidswege zich zeer bewust was van het bestaan van een krachtige oppositie tegen Smith's onafhankelijkheidsidee. Verder beloofde, tijdens de indaba, de regering dat de volkshoofden een verhoging van hun jaargeld zouden krijgen, vanwege hun toegenomen verantwoordelijkheden 'including consultation by Government'. De vraag mag worden gesteld waarom Smith, als hij zich werkelijk zeker voelde van de steun van de volkshoofden, deze tactische blunder beging, die in de ogen van een toch al sceptische buitenwereld allicht als 'omkoperij' zou worden bestempeld. De uitslag van dit opinieonderzoek: *eenparig* ten gunste van een onafhankelijk (Zuid-)Rhodesië onder een blanke regering (dat deze uitslag bijna op de dag samenviel met de feestelijke

viëring van de onafhankelijkheid van Noord-Rhodesië (Zambia) onder een zwarte regering, is een van die kwinkslagen van de historie die het contemporaine relaas over Afrika telkens weer een bijzondere kleur geeft).

Eerst enkele opmerkingen over de eenparigheid. Van buitenaf gezien had deze besloten indaba bij Domboshawa iets geheimzinnigs dat bij velen wantrouwen wekte. Vooral de sterke bescherming door politie en leger en het vertoon van de luchtmacht (voor het 'vermaak' van de vergaderden) zou, met achterdochtige ogen beschouwd, licht als 'intimidatie' kunnen worden vertolkt. Vandaar dus die eenparigheid? Ik geloof dat de verklaring anders ligt. Van overheidswege werd nogal nadruk gelegd op het 'traditionele' karakter van deze indaba. Dit houdt een kern van waarheid in en tevens een goed stuk overdrijving. Overdreven is in elk geval de poging om de indruk te wekken als zouden het gezamenlijk bijeenkomen en de onderlinge consultaties van hoofden uit diverse stamgroeperingen iets traditioneels zijn. Dat is eenvoudig niet zo. Enige jaren geleden heeft de overheid het initiatief genomen tot het oprichten van de 'Council of Chiefs', een uit hun midden gekozen Raad van een twintigtal chiefs, met wie beleidsvraagstukken worden besproken. In zijn nationale omvang was dit iets nieuws. Wel traditioneel (vooral bij de Matabele, van Zoeloe-afkomst) is de stamvergadering, de Grote Raad (ibandla), het bijeenkomen van de volwassen mannen en stamouden wanneer het gaat om een 'zaak' (= indaba) van gemeenschapsbelang. Ook traditioneel is het streven om bij zulk een gelegenheid (trouwens ook bij andere gelegenheden op veel kleinere schaal), dikwijls na lang discussiëren, tot een eenparige beslissing te komen. Dit is een natuurlijke uiting van een fundamentele commune gerichtheid, van een diep gevoelde behoefte om, juist als er onenigheid dreigt, uiteindelijk te komen tot een klinkend bewijs van ongeschonden saamhorigheid, een duidelijke éénheid. Hij, die dergelijke gevallen in de praktijk heeft waargenomen, weet hoe scherp en onomwonden het debat dikwijls gevoerd wordt en hoe lang dat kan voortduren. Want men blijft hardnekkig naar eenparigheid streven, omdat het aanvaarden van een uitgebrachte minderheidsstem in wezen zou betekenen dat hiermede ook de afsplitsing van deze minderheidsgroep uit het gemeenschapsverband wordt aanvaard — een ondragelijke gedachte. Deze mentaliteit leeft nog voort (hoewel zij afzwakt), en niet alleen in de tribale maatschappij. Ik heb uitingen daarvan gezien op vergaderingen van Afrikaanse sport- en culturele verenigingen in de stedelijke samenleving. Ook de zucht naar een 100 % uitslag bij politieke verkiezingen, en de sterke neiging bij vele jonge staten naar het één-partijsysteem, hangt hier wellicht mee samen. Ik ben dus zeker niet geneigd de eenparigheid van de uitslag bij Domboshawa zonder meer toe te schrijven aan het intimiderend effect van het machtsvertoon van de overheid.

Wat dit machtsvertoon hoogstwaarschijnlijk wél beoogde, was het leveren van een duidelijk zichtbaar bewijs dat de regering over machtsmiddelen beschikt om orde en veiligheid te handhaven. Want dat vertrouwen was geschokt. Zowel in de stedelijke townships (vooral Highfields bij Salisbury) als op het platteland waren brandstichting en geweldpleging door knokploegen der politieke groeperingen in toenemende mate verschijnselen geworden, waartegen de overbelaste politie met te weinig succes kon optreden. Het inzetten van eenheden van de landmacht is een opzienbarende maatregel, waar geen regering lichtvaardig toe besluit. Toen zij echter, al voor de aanvang van de indaba, hiertoe overging, hadden niet alleen blanke maar ook talloze Afrikaanse stemmen er reeds om verzocht.

De vraag is nu: in hoeverre kan men, na de ogenschijnlijk uitermate gulle bijvalsbetuiging van de volkshoofden, redelijkerwijs aannemen dat de meerderheid van de Afrikaanse bevolking inderdaad dezelfde mening is toegedaan? Of wel, in hoeverre zou een onafhankelijk Rhodesië onder een blanke regering, na deze uitspraak van de volkshoofden, ook werkelijk de brede Afrikaanse volkswil in Rhodesië vertolken?

Ten eerste: hoe denken Smith en zijn collega's hierover? Zij zijn om te beginnen waarschijnlijk eerlijk ervan overtuigd dat de overgrote meerderheid van Afrikanen nog steeds in hart en nieren 'tribesmen' zijn en 'dus' geneigd zijn het voorbeeld en de leiding van de vertegenwoordigers van hun stamgemeenschappen te volgen. In die overtuiging staat de regering Smith niet alleen. Verscheidene zeer hoge ambtenaren van het voormalige grote Native Department, die als 'experts' de regering van advies dienen, zijn dezelfde mening toegedaan. Deze mensen hebben hoofdzakelijk ervaring met de rurale samenleving. Gedurende een lange loopbaan en bij veel moeizaam ontwikkelingswerk hebben zij als districts-bestuurders de taaië weerstand van traditionele normen en instellingen ondervonden, en bovendien weinig gevonden dat wees op de mogelijkheid van een snelle aanpassing aan de eisen van een moderne maatschappij en zelfstandige progressieve bestuursvoering. Zij zien dus geen heil in overhaaste omschakeling naar nieuwe machtsverhoudingen beheerst door in de bestuurskunst onervaren lieden; zij geloven, op grond van eigen ervaring, dat ook de inheemse bevolking het beste gebaat is met een doelgerichte, deskundig geleide en geleidelijke aanpassing van inheemse leiders aan de eisen van een moderne bestuursvoering. Hierdoor beïnvloed willen ze weinig weten van het nieuw opgekomen Afrikaanse politieke leiderschap. Ze zijn licht geneigd deze nieuwelingen te beschouwen als onverantwoordelijke oproerkraaiers, 'city slickers', die op grond van een beetje onderwijs, westerse kleding en leefwijze ('na-aperij') aan schromelijke zelfoverschatting lijden; deze zijn niet de 'real Africans' (zoals je nog in de stamgebieden vindt)

en kunnen 'dus' onmogelijk de brede Afrikaanse volkswil vertolken. In dit conservatieve schema van denken en voelen, onder de toenemende druk en onzekerheid van de politieke verwickelingen, wordt nu een ruimere plaats en bijzondere betekenis toegekend aan de chiefs en headmen, over wie men lange jaren nogal teleurgesteld het hoofd had geschud: zij zijn, bij nadere beschouwing, immers de bolwerken van de bestaande inheemse orde, steunpilaren in het politieke drijfzand van vandaag de dag, de natuurlijke en onontbeerlijke kern van volksleiderschap voor de geleidelijke ontplooiing van de Afrikaanse medeburgers tot culturele, economische en politieke mondigheid. De grote meerderheid van het blanke electoraat is het hiermede waarschijnlijk in grote trekken eens.

Hoe denkt de andere kant erover, het kleine groepje blanke liberalen en, vooral, de Afrikaanse nationalistische politici (ook een betrekkelijk kleine groep)? Deze bevinden zich niet langer in een kamp, maar blijven toch één ding met elkaar gemeen hebben: zij zijn licht geneigd een zeer lage dunk te hebben van het gezag en de invloed van volkshoofden in de Afrikaanse maatschappij ("They are on their way out, anyway, and perhaps the sooner the better"). Maar dit waarde-oordeel berust hoofdzakelijk op hun aanraking met en kennis van het stedelijk-industriël element van de Afrikaanse bevolking en is kenmerkend voor velen die geen nauw contact (meer) hebben met de landelijke samenleving. Zij beschouwen chiefs en headmen als kunstmatig in het leven gehouden figuranten uit het verleden, als veelal ongeschoolde, onzelfstandige en laagbetaalde 'ambtenaren' en handlangers ('stooges') van een verouderde, paternalistische blanke bureaucratie die geen begrip toont voor de gerechtvaardigde ambities en het ongeduldig streven naar zelfvervulling van het nieuwe Afrika waarvan zij (nationalisten) zich de hartstochtelijke voorvechters en enig bevoegde beoordelaars beschouwen. Zij voelen zich vernederd door al dat gepraat over geleidelijkheid dat zoveel nadruk op hun achterstand en onervarenheid legt en dat toch maar deel is van het perfide blanke streven om de macht in handen te houden.

Zij bestrijden niet hun feitelijke achterstand maar geloven dat, met het politieke heft in eigen handen, zij zich veel sneller een pad voorwaarts kunnen openkappen. Het beschaamt hen dat zij in dit politieke streven achter lopen bij mede-Afrikanen benoorden de Zambezi (die toch ook weinig of geen 'ervaring' hadden). In hun ongeduld en frustratie willen ze een radicale verandering *nu*, indien niet goedschiks, dan desnoods met enig geweld dat zich in bitterheid vooral richt tegen die volksgenoten die nog bereid zijn geduld te oefenen en met blanken samen te werken. Het zijn 'sell-outs', evenals de chiefs, die in hun zwakheid verraad plegen aan het vrijheidsideaal.

Hoe denken de volkshoofden er zelf over? Hun onderlinge gedachten-

wisseling bij Domboshawa heeft in het geheim plaatsgevonden. Maar dit weerhoudt ons niet te proberen hun standpunt te benaderen. Zij bevinden zich onder een blank overheidsbewind in een uitermate moeilijke positie. Zij zijn ingeschakeld in een bestuursstelsel waarin zij de schakel vormen tussen een van boven opgelegde blanke administratie, wier beleid zij moeten uitvoeren en de inheemse gemeenschappen van welke zij de traditonale vertegenwoordigers en leiders zijn (of geacht worden te zijn). Om hun taak naar behoren te vervullen hebben zij van beide kanten steun nodig en moeten dus aan beide kanten loyaal blijven. Dat gaat goed zolang overheid en volksgemeenschap hetzelfde doel nastreven. Dat dreigt mis te lopen zodra de overheid iets nastreeft terwijl de volksgemeenschap iets anders wil, hetgeen de afgelopen 30 jaren herhaaldelijk het geval was (bijvoorbeeld toen de overheid, ten behoeve van een verzwakte inheemse landbouw, agrarische maatregelen trof waar de bevolking weinig voor voelde). Dan komt het volkshoofd in de knel, wil zowel de overheid als de eigen gemeenschap te vriend houden, zijn loyaliteit verdelen. Hij durft niet duidelijk partij te kiezen, met het gevolg dat hij gevaar loopt dat hij beide kanten teleurstelt en aan beide kanten vertrouwen inboet. Het lijkt geen twijfel dat verreweg de meeste volkshoofden (velen bekleeden trouwens hun positie niet strikt volgens 'tribal law and custom' maar zijn door de overheid in het zadel geholpen)¹ geneigd zijn naar de kant van de overheid over te hellen. Dat is niet zo vreemd, omdat het blanke bestuur reeds vroeg hun traditionele gezag en daarmee samenhangende inkomsten heeft beknot en hen in de plaats daarvan een reeks officiële plichten oplegde en een jaargeld gaf. De beschuldiging, dat de officieel erkende volkshoofden niet meer dan 'ambtenaren' in dienst van de (blanke) overheid zijn, is niet geheel ongegrond, vooral niet als men bedenkt dat meer dan een chieft die in dit loyaliteitsconflict te duidelijk de 'verkeerde' kant koos, door de overheid werd ontslagen.

De volkshoofden zijn zich pijnlijk bewust van de kritiek die vooral door hun beter onderwezen en meer vooruitstrevende onderdanen op hen wordt uitgeoefend. Zij voelen zich gekrenkt en bedreigd (soms in letterlijke zin) door de jonge, veelal stedelijk-georiënteerde nationalistische politici, die luidkeels hun wereldwijsheid verkondigen en een schromelijk gebrek aan traditioneel respect voor hun 'vaders', de stamoudsten en -hoofden, tonen. Sinds jaar en dag vragen zij om meer macht, om een herstel van de machtsmiddelen die hen vroeger ter beschikking stonden ('give us the means and we, chiefs, will show you what we can do'). Deze wens wordt

¹ De wetgeving spreekt van 'aanstelling' door de overheid. In de praktijk stelt men liefst diegene aan, wiens aanspraken op erfrechtelijke gronden berusten en ziet men pas om naar andere kandidaten, wanneer de opvolger naar 'native law and custom' ongeschikt geacht wordt; dus een systeem van selectie plus erfrecht.

nu ten dele vervuld en de erkende volkshoofden zullen meer rechtsmacht (ook in strafrechtelijke zin) en een grotere zeggenschap over de grondbedeling krijgen. In de huidige crisis, waar het eigenlijk gaat om het behoud van de bestaande en in het verleden gewortelde orde, zijn overheid en volkshoofden meer dan ooit van elkaar afhankelijk. Als dit ene besef in zijn dringende eenvoud overblijft nadat de mengeling van twijfel en hoop — de ondervonden teleurstellingen en frustraties aan weerskanten — op de zesdaagse vóórvergadering verwerkt is, dan is de eenparige stem ten gunste van de blanke overheid niet zozeer een afhankelijkheidsbetuiging als wel een kreet om zelfbehoud.

Tenslotte, hoe denkt de Afrikaanse bevolking erover? De sociologen in Salisbury wezen er reeds op, dat het Afrikaanse leven en streven zich al lang niet meer tot de beslotenheid van de tribale maatschappij beperken en dat doorlopend ongeveer 50 % van de volwassen mannen (en een veel kleiner percentage van de vrouwen) buiten direct stamverband in een westers-industriële omgeving verblijft en werkzaam is. Dit betekent niet een eenvoudige twee-deling tussen verwesterlijkte 'ontstamden' en traditiegetrouwe stamgenoten, tussen hen die niet en hen die nog wél loyaliteit en gehoorzaamheid aan stamhoofden verschuldigd zijn. De zaak is veel ingewikkelder. Feitelijk *alle* volwassen mannen zoeken periodiek een heenkomen in de Europese arbeidsmarkt in de steden of op boerderijen, omdat de inheemse economie weinig gelegenheid tot geld verdienen biedt. Gedurende deze tijd worden zij opgenomen in een westers-georganiseerde samenleving en beïnvloed door westers-georiënteerde gedragsnormen, begrippen, ambities. Zij bevinden zich in de hoofdstroom van het 'moderne' leven waarin volkshoofden en andere traditionele instellingen bijna geen rol spelen. Een betrekkelijk kleine groep (misschien tien tot vijftien procent) is werkelijk 'verstedelijkt' of 'verwesterlijkt'; de overgrote meerderheid van migranten gaat, na een afwezigheid van een tot tien en meer jaren, weer terug naar het stamgebied voor korte of lange tijd (en uiteindelijk voorgoed). Ze zijn dus 'burgers van twee werelden', hangen twee soorten 'waardesystemen' aan, twee soorten loyaliteiten, die sterk verschillen en soms met elkaar in conflict zijn. Als leden van een stamgemeenschap zoeken zij een waarborg voor de veiligheid van hun plattelandsbestaan door een loyale ondersteuning van het traditionele gezag van familie-oudsten en volkshoofden; als burgers van een progressieve industriële maatschappij zijn ze geneigd een geheel ander soort van leiders te aanvaarden: een geschoolde, intellectuele elite van ambitieuze, politiek zeer bewuste en veelal jonge mensen, die met hartstocht en ongeduld een vrijheidsideaal vertolken dat ver uitstijgt boven het traditie-gebonden tribale leven. Voor het grootste deel der Afrikaanse bevolking in Rhodesië is het dus zo, dat elke man tot op zekere hoogte zich innerlijk verdeeld

voelt. Hij ondersteunt de waardebegrippen en aspiraties van zowel de ene als de andere wereld, want hij is van beide afhankelijk. Welke loyaliteit echter op een gegeven ogenblik het zwaarste weegt, zal in hoge mate afhangen van de omgeving en omstandigheden waarin hij zich op dat ogenblik bevindt en binnen de afzienbare toekomst denkt te bevinden. Is hij, als landman, groepsgenoot en deelhouder in een traditionele gemeen-gerichte eenheid van gemeenschap en grond, dan zal hij geneigd zijn die loyaliteit het zwaarst te laten wegen en zijn chieft (waar hij overigens niet kritiekloos tegenover staat) te steunen. Is hij echter op dat ogenblik als arbeidsmigrant, 'stedeling' en werknemer (of werkzoekende) in een materialistische en politiek-dynamische maatschappij, waar opvallende verschillen tussen welvaart en armoede, politieke macht en onmacht, dagelijks waargenomen en als fundamentele tegenstellingen tussen blank en zwart op de spits gedreven worden, dan spreken de nationalistische politici een taal die ook zijn onderdrukte frustraties en heimelijke persoonlijke aspiraties het duidelijkst vertolken. Dan voelt hij zich niet zozeer stamgenoot en volgeling van deze of gene chieft, maar vooral Afrikaan en medestander in de fundamentele tweespalt tussen zwart en blank.

Ook het bovenstaande is ongetwijfeld te simplistisch gesteld en brengt niet tot uiting de schier oneindige schakering van persoonlijke overwegingen (beïnvloed door achtergrond, opvoeding, eigen ervaring, specifieke sociale en economische bindingen, aspiraties, politieke druk) die op een gegeven ogenblik resulteert in een simpel 'voor' of 'tegen'. Het percentage Afrikanen dat in onverdeelde loyaliteit of consequent 'voor' of consequent 'tegen' zou stemmen is, geloof ik, betrekkelijk klein. De grote middengroep voelt zich gevangen in een loyaliteitsconflict dat zich kwalijk laat herleiden tot een enkelvoudige keuze tussen twee alternatieven (bijvoorbeeld blank of zwart; vóór of tegen de traditionele orde).

De onafhankelijkheidskwestie, zoals Smith die gesteld heeft, vereist een veelvoudige keuzebepaling op velerlei vlakken van vergelijking en tegenstelling, vlakken die elkaar óf niet direct raken óf scherp doorkruisen, naar gelang de situatie waarin men zich bevindt of denkt te bevinden.

Alleen al om deze reden kan het eenparig oordeel van de stamhoofden niet een getrouwe weergave zijn van wat de grote meerderheid — burgers van twee werelden — denkt en voelt. In dat opzicht hebben de Britse regering, de sociologen in Salisbury en andere critici dus terecht de waarde van deze peiling als een betrouwbare toets van de Afrikaanse massaopinie verworpen. Met even grote zekerheid kan men echter ook zeggen, dat de volkshoofden niet alléén staan in het door hen uitgesproken oordeel: vele Afrikanen zouden op grond van hun 'situationele' loyaliteit (en afhankelijkheid) eveneens vóór gestemd hebben. Buiten deze zekerheid betreden wij echter het gebied der speculatie: wij weten niet zeker of deze

'velen' in feite de meerderheid of minderheid uitmaken. Wij kunnen het sterke *vermoeden* uitspreken dat een Afrikaans referendum, voorafgegaan door een politieke 'free-for-all' schermutseling, zeer ten nadele van Smith's voorstel zou zijn uitgevallen (dat vermoedt Smith waarschijnlijk ook, anders zou hij het referendum wel buiten het enge bestek van de bestaande kieswet hebben laten plaatsvinden). De grond voor dit vermoeden is, dat bij een dergelijk voorspel de complexiteit van het veelvoudige loyaliteitsconflict gereduceerd wordt tot een (soms afgedwongen) keuze uit een paar oververeenvoudigde alternatieven, tot een emotiegeladen beroep op primaire saamhorigheid dat weinig ruimte biedt voor een genuanceerd eigen beraad. Waaruit dus weer een andere speculatie onzerzijds zou voortvloeien, namelijk dat zelfs zulk een referendum, in deze politiek-gespannen tijd, geen betrouwbare toets zou zijn van een vrije, zelfstandig gevormde opinie van de Afrikaanse burgers van Rhodesië.

J. F. Holleman

DE TELLEM-TENTOONSTELLING IN HET MUSEUM VOOR LAND- EN VOLKENKUNDE TE ROTTERDAM

De tentoonstelling, die tot begin volgend jaar in het Museum voor Land- en Volkenkunde te Rotterdam en daarna in het Instituut voor Antropobiologie te Utrecht te bezichtigen is, laat de resultaten zien van de Tellem-expeditie, die in januari 1964 vanuit Rotterdam werd uitgerust naar de hoge rotswand in het gebied van de Dogon, een volk dat woont in de Westafrikaanse republiek Mali.

Leider van deze expeditie was Herman Haan, architect te Rotterdam, en honorair-conservator van bovengenoemd museum. In 1960 maakte hij, tijdens een voetreis langs de 250 km. lange rotswand, kennis met de Tellem-grotten, die hoog boven de eronder gelegen Dogon-dorpen uitkijken over de vlakke van Gondo. Deze grottencomplexen, volgens de Dogon sinds het verdwijnen van de Tellem nooit meer door mensen betreden, oefenden op Haan zo'n aantrekkingskracht uit dat hij besloot om daar nog eens naartoe te gaan, met een goed uitgeruste expeditie, teneinde hun geheim te doorgronden. Dit, wat betreft de aanleiding tot de expeditie.

Het doel van de expeditie was, de eventuele materiële resten van de verdwenen Tellem-cultuur te verzamelen en te bestuderen. Mogelijk zouden hierbij ook Tellem-beelden aange troffen worden, die een tiental jaren geleden voor het eerst in Europa bekend werden via verzamelaars van Westafrikaanse kunst.

Om zijn doel te kunnen verwezenlijken liet Haan uit aluminiumspanten een bolvormige cabine construeren, die door middel van een ingenieus uitgedachte hijsinstallatie langs de steile rotswand kon worden bewogen tot waar de Tellem-grotten zich bevonden. Met deze cabine werd een Tellem-complex bezocht in de rotswand bij het dorpje Pégué, niet ver van de bestuurspost Sangha, boven op het plateau van de rotswand. Een ander Tellem-complex bevond zich halverwege Sangha en Pégué in de noordelijke wand van een lange kloof, de zogenaamde 'couloir', die achter de rotswand loopt en bij Pégué in de vlakke uitkomt. Dit grottencomplex kon zonder gebruikmaking van de cabine worden bereikt.

De tentoonstelling begint in de gang met een inleiding over het Dogon-volk, dat in vroeger tijden uit zijn oorsprongslaan Mandé wegtrok, in het noorden bij de rotswand arriveerde, daar op de Tellem stuitte, en zich vervolgens langs de rotswand vestigde. Op dit punt komt ook de tentoonstellingsbezoeker bij de rotswand (de zaal) aan, waar hij wordt geconfronterd met